

СВЕТЦИ И ДУХОВНИ ВОДАЧИ ОТ МАКЕДОНИЯ

(Текстове: *Пламен Павлов и Христо Темелски*,
под общата редакция на *Пламен Павлов*)

Велико Търново, 2004

СВЕТЦИТЕ ОТ МАКЕДОНИЯ В НАШАТА ИСТОРИЯ

Историята на Македония е дълбоко свързана с християнството, с дейността на православната църква, нейните духовни водачи, учители и светци. Така е още от първите векове на християнството, като традицията свързва началото на християнската проповед и църковна организация със *св. апостол Павел* при неговите пътувания в южните земи на Балканския полуостров. След приемането на християнството за равнопоставена, а после и за официална религия на Източната Римска империя (Византия) през IV-VII в. в днешна Македония се създава класическа християнска култура с големи центрове и забележителни паметници, сред които са Хераклея Линкестис (Битоля), Скупи (Скопие), Лихнида (Охрид) и др. От днешна Македония бил родом и великият император *Юстиниан I* (527-565), който е имал древнотрайкийски произход. При Юстиниан християнската култура на Византия достигнала най-забележителните си върхове.

Ранновизантийското християнско наследство се запазило най-добре в най-южните райони на географската област Македония, преди всичко в близост с големия имперски град Солун. Етнокултурната ситуация в земите по течението на Вардар била изцяло променена след нашествията на аварите и заселването на *славяните* и *Куберовите българи* през VII в. Започнали да доминират езическите култове на новите жители. В тези земи протичал етнически процес, идентичен с онзи в Мизия и Тракия – сливане на славяни, древни българи (т.нар. прабългари) и потомците на античните жители, най-вече траки. Славяните в Македония били категорично от т.нар. българска

група, заселили се като общ поток на Балканите и различни по език, обичаи и т.н. от сърби и хървати. Прабългарите били представители на древен индоевропейски народ, чиито две групи (на Аспарух и Кубер) се заселили в Североизточна България и *Керамисийското поле* (районът на Битоля и Прилеп). В периода VII-IX в. създадената от тях държава България постепенно обединила земите на античните римски провинции Мизия, Тракия и Македония. В Европа “се родил” един от нейните най-стари, класически народи – българският.

Днешната християнска история на Македония, така както е и в цялата българска етническа територия, е най-силно свързана с покръстването на обширната българска държава през 864 г. Тогава *св. княз Борис-Михаил*, при когото границите на царството се простирали от реката Днестър до Адриатическо море, и от Карпатите до Беломорието, направил избор със съдбовни последици. Именно този далновиден и способен държавник олицетворява т.нар. цивилизационен избор - Християнството, което ще формира цялостният етнокултурен облик на българския народ и ще го преведе и през велики събития, и през тежки изпитания.

Още от онова време Македония се превръща в един от двата водещи центрове на общобългарския политически, духовен и културен живот. В християнска България се оформили две книжовни средища – *Велики Преслав* (след 893 г., до тогава старата столица *Плиска*) и *Охрид*. Светите учители Климент и Наум принадлежат и на двете средища, отначало те работели в Плиска, а по-късно били изпратени с нарочна мисия от Борис в Охрид и югозападните български земи. През 893 г. Климент бил избран за «пръв епископ на българския народ», подкрепян много усърдно както от Борис, така и от неговия син големият интелектуалец *цар Симеон Велики* (893-927). Един от най-ярките християнски символи на днешна Македония е прочутият манастир на св. Наум на Охридското езеро, построен с щедрата подкрепа на св. княз Борис-Михаил и цар Симеон Велики.

През 971 г. Първото българско царство претърпяло тежка катастрофа, нападното от руския княз Святослав и Византия. Столицата Велики Преслав и дунавският Дръстър (дн. Силистра, официалното средище на българската патриаршия) били окупирани от Византия, а цар Борис II – отведен в Цариград и детрониран. Тогавашният български патриарх *Дамян* не се примирил със сторените от християнска Византия злини – този български архиерей безспорно бил силна личност, отдадена както на вярата, така и на своя страдащ народ. Дамян успял да напусне Дръстър и намерил убежище в незавладените западни земи на царството. Отначало патриархът се установил в Средец (София) под закрилата на братята *“Комитопули”* (Давид, Мойсей, Аарон и Самуил) – колективното наместничество, което управлявало от името на пленения цар. Във връзка с дългата и ожесточена българо-византийска война приемниците на патриарх Дамян на няколко пъти променяли своето средище, докато около 1000 г. българският духовен глава трайно се установил в Охрид.

Църквата играела важна роля в *“българската епопея”* при великия *цар Самуил* (997-1014) и неговите наследници. Самуил отдавал важно значение на християнската вяра, което личи от построените при него църкви в любимата му резиденция Преспа (на о-в “Св. Ахил” в Преспанското езеро, днес на територията на Гърция) и в новата българска столица Охрид. Самуил пренесъл в Преспа мощите на св. епископ Ахил от Лариса (Тесалия), а в Охрид – онези на св. Трифон от Далмация.

Завладявайки България, през 1018/1019 г. император Василий II Българоубиец (976-1025) понижил статута на патриаршията в ранг на архиепископия. Като отчитал авторитета на църквата и духовенството, той все пак запазил нейната самостоятелност. Прието било Охридската архиепископия да съхрани своя български облик, а архиепископите ѝ да бъдат българи. След първия от тях, *Йоан Дебърски* (1019 - 1037), наистина българин по произход, в Охрид обаче били изпращани приближени на двореца византийски духовници. Така Охридската архиепископия постепенно се елинизирала, особено нейните архиереи и епископи. Тя съществувала до 1767 г., запазвайки названието *“архиепископия на цяла България”* и теоретичната си претенция към всички български земи. Обликът ѝ обаче бил повече византийско-универсалистки, отколкото национален. Архиепископите българи били рядкост, но така или иначе обикновените свещеници и монаси в мнозинството си са българи.

Въпреки негативните явления в политически и културен план, българското духовенство и в епохата на византийската власт изпълнявало своята висока мисия. Най-силно било влиянието на последователите на св. Иван Рилски – *св.св. Гаврил Лесновски, Йоаким Осоговски и Прохор Пшински*. Създадените от тях обители били огнища на българската духовна култура в днешна Македония, създавана на старобългарски език. Самите византийски власти в крайна сметка признавали духовното богатство на завладяната България, величието на нейните християнски владетели и светци. Не случайно охридският архиепископ *Теофилакт Български*, грък по произход, прославял в творбите си св. Климент и св. княз Борис-Михаил. На свой ред *Георги Скилица*, византийски управител на Средец (дн. София), написал гръцко житие на св. Иван Рилски.

През XII-XIV в. Македония имала драматична съдба, но Охридската архиепископия запазила своята власт и влияние. Те били изрично признати и от великия български *цар Иван Асен II* (1218-1241), който успял да обедини всички български земи. Известният архиепископ *Димитрий Хоматиан*, съвременник на Иван Асен, написал ново житие на големия български учител св. Климент. Попаднала през XIV в. под сръбска власт, Македония запазила своя български етнокултурен и духовен облик. Когато кратко съществувалото Душаново царство се разпаднало, в Македония се явили държавици с български народностен облик. И *Вълкашин*, и неговият син *Марко* (“Крали Марко”, “Марко Крале”) в Прилеп, и *Константин Деянов* в Северна Македония се завърнали към българския свещен пантеон. Характерните за

средновековна Сърбия култове към св. Симеон и св. Сава не намират почти никакво място в духовния живот на тези държави.

През тежките векове на турското робство, на сръбската власт, на кралска и Титова Югославия нашите сънародници от Македония пазят своите корени и благодарение на вековната национална духовна традиция. В нея много важно място заемат именно светците и духовните учители от Македония. И надали е случайно, че в тези земи се ражда **Отец Паусий Хилендарски** – историкът, светецът, вдъхновителят на българското национално Възраждане. И без това наследство е немислима появата на такива титани на българския дух като **братя Миладинови, Григор Пърличев, Гоце Делчев, Тодор Александров...**

От общо около 115 светци и групи светци в българската духовна история почти половината (около 50!) са именно от Македония, родени са в тази свещена българска земя или са свързани с нея. Сред тях изпъкват емблематични имена - не само за българското и славянското православие, но и за европейската цивилизация – **светите братя Кирил и Методий**, учителите на българския народ **светите Климент и Наум**, обичайният народен отец **св. Иван Рилски**, великият православен композитор **св. Йоан Кукузел**, свидни образи от епохата на турското робство като **св. Георги Нови Софийски** и **св. Паусий Хилендарски**.

Текстовете в този сборник се базират на многобройни житийни и други извори, на богата научна литература (част от нея е представена в библиографията в края на книгата), както и на изследвания на самите автори. Авторството на отделните статии е отбелязано с инициали, съответно П.П. (Пламен Павлов) и Х.Т. (Христо Темелски). Идеята за книгата, нейната структура, подборът на текстовете и общата редакция са на Пламен Павлов.

СВЕТЦИ ОТ АНТИЧНАТА ЕПОХА

СВ. ПРЕПОДОБНОМЪЧЕНИК ЕРАЗЪМ ОХРИДСКИ

Според преданието този раннохристиянски мъченик, родом от Антиохия, проповядвал Евангелието в Близкия Изток и на Балканите, като достигнал гр. Лихнида (Охрид). Заловен по заповед на император Максимиан (286-308), св. Еразъм устоял на мъченията. Той се спасил след чудодейна намеса, а по-късно проповядвал в Италия. Пещерата, в която някога живял св. Еразъм, съществува и днес. През Средновековието бил изграден красив храм на светеца, една от светините край старопрестолния Охрид. Св. Еразъм е

включен сред българските светци още от св. Паисий Хилендарски (1762 г.). Паметта му се празнува на **2 юни**.

(П.П.)

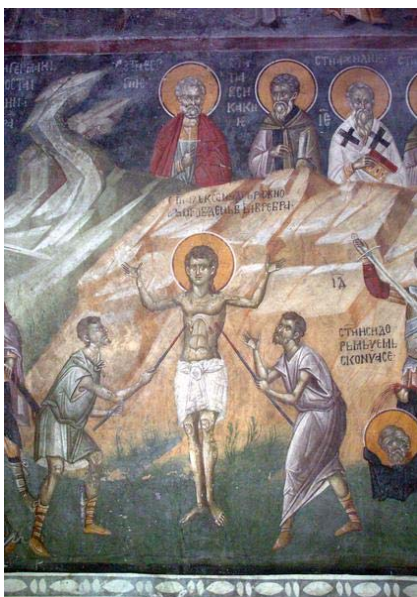
СВ. ВАСА СОЛУНСКА (ВОДЕНСКА)

Тази раннохристиянска мъченица пострадала по време на римския император Максимиан (286-308). Според преданията императорът принудил съпруга ѝ, който бил езически жрец, сам да осъди жена си на смърт. Пред очите ѝ били убити собствените ѝ деца, а тя била жестоко измъчвана и посечена. Св. Васа е свързвана най-често с гр. Воден (Едеса в дн. Гърция), в областта на Солун. Тя е изобразена в охридската “Св. София”, но е възприета като българска светица вероятно през XIX в. Нейни изображения има в редица църкви в Македония, Кюстендилско, както и в Троянския и Преображенския манастири. Паметта на св. Васа **“от Солунската страна”** (с многочисленото ѝ българско население) се отбелязва на **21 август**.

(Х.Т.)

СВ. АХИЛ ЛАРИСКИ

Епископът на гр. Лариса в Тесалия и участник в Първия Вселенски събор (325 г.) в Никея, бил високо образован и енергичен духовник. Той създал множество храмове, проповядвал и се борел за чистотата на християнската вяра. Преданията го славят като прочут лечител и чудотворец. До 985/986 г. мощите на св. Ахил се пазели в Лариса, но след превземането на града от цар Самуил били пренесени в Преспа (на о-в «Свети Ахил» в Малкото Преспанско езеро, дн.в Гърция).

Св. Ахил (горе вдясно), стенопис от манастира Грачаница, Сърбия (XIV в.)

Те били положени в катедралния храм, издигнат в чест на светеца. Култът към св. Ахил се разпространил главно на територията на **Охридската патриаршия** (след 1018 г. автокефална архиепископия на “Първа Юстиниана и цяла България”), а в неговия храм заседавал нейният Свети Синод. От Охрид култът проникнал в средновековна Сърбия (до 1219 г. в диоцеза на Охридската архиепископия), където негов главен център бил манастирът Арилъе. Паметта на св. Ахил се празнува на **15 май**.

(П.П.)

СВ. ПЕТНАДЕСЕТ ТИВЕРИОПОЛСКИ (СТРУМИШКИ) МЪЧЕНИЦИ

Тези раннохристиянски мъченици загиват при гоненията, предприети от император Юлиан Апостат/Отстъпник (361-363). Това са епископите **Теодор** (участник в Първия Вселенски събор през 325 г.) и **Тимотей**, свещениците **Петър, Йоан, Сергей, Теодор** и **Никифор**, дяконите **Василий** и **Тома**, монасите **Йеротей, Данаил, Харитон, Сократ, Комасий** и **Евсевий**. След екзекуцията им през 362 г. местните християни ги погребват в каменни саркофази, на които са изписани имената им. При нашествията на аварите античният Тивериопол е разрушен, а гробовете на мъчениците – забравени.

След покръстването на България по нареждане на **св. княз Борис-Михаил** комитът Таридин, който управлява тези земи, предприема издирване на светите мощи. Те трябва да бъдат положени в строящия се съборен храм на р. Брегалница. След своеобразни “археологически разкопки” мощите са открити, но местните хора възроптават против преместването им. Таридин намира

компромис – на Брегалница са отнесени мощите на *Тимотей, Комасий и Евсевий*, а другите остават в Струмица. При цар Симеон Велики (893-927) в новия храм са пренесени мощите и на останалите мъченици. Както разказва Теофилакт Охридски (началото на XII в.), за тях е съчинена прослава на старобългарски език, а свещениците са ученици на *св. Климент Охридски*. Когато храмът престава да съществува, може би във времето на османското завоевание, мощите отново остават скрити в земята. Единствено ръката на мъченика Петър се е пазела в Струмица, но по време на Балканските войни през 1913 г., и тя е отнесена в гр. Кукуш (дн. Килкис, Гърция). Паметта на Тивериополските мъченици се отбелязва на **28 ноември**.

(П.П.)

СВ. ЦАР (ИМПЕРАТОР) ЮСТИНИАН ВЕЛИКИ

Най-известният владетел на Източната Римска империя (Византия), управлявал през 527-565 г., произлиза от романизирана тракийска фамилия от селския район между Ниш и Скопие. За родното му място Таурезиум (превърнато от него в блестящ град под името Юстиниана Прима/Първа Юстиниана), се спори и днес. Една от най-вероятните хипотези е за Таор близо до Скопие. През Средновековието е господствало схващането, че това е Охрид. Обстоятелството, че великият император е роден в българските земи, прави впечатление още през Средните векове. Историците от XVII-XIX в., а и църковната традиция, приписват на Юстиниан Велики славянски (български) произход и името **“Управда”**.

Наследил престола от чичо си Юстин I (518-527), Юстиниан ръководи империята във времето на най-яръкия ѝ политически и културен възход. Неговата епоха с право може да се нарече “Златен Век” на византийската цивилизация. Византия води успешни войни с вандали и готи, като възстановява властта си в Северна Африка, Италия и Южна Испания. Програмата за обновяването на вековната Римска държава е съпътствана от мащабни законодателни реформи. Със събирането и кодификацията на римското право Юстиниан допринася изключително много за съхраняването на античната юридическа мисъл за човечеството. При Юстиниан

византийската култура постига най-високите си върхове. Построената от императора величествена църква “Света София”, смятана с основание за “осмото чудо на света”, се превръща в символ не само на империята, но и на световното православие.

Юстиниан отделя много внимание на религиозния живот, давайки пример за император-богослов, пазител на вярата и църковния мир. През 535 г. той свиква Петия Вселенски събор. За да обезсили спора между Константинопол и Рим за диоцеза Илирик (Западните Балкани), императорът създава автокефалната архиепископия Прима Юстиниана. Макар тя на свой ред да изчезва във вихъра на нашествията на авари и славяни през VII в., опитът ѝ намира добра почва при обосновката на самостоятелността на Охридската архиепископия. Тази автокефална църква, пряко продължение на Дръстърско-Преславската патриаршия, от XI в. чак до ликвидирането ѝ от фанариотите (1767 г.) неизменно се е определя като църква “... *на Първа Юстиниана (Охрид) и цяла България*”.

Великият император Юстиниан I умира на *14 ноември 565 г.* и е погребан в голямата цариградска църква “Св. Апостоли”. Паметта му се отбелязва на *14 ноември* и вторично – на *2 август*.

(П.П.)

ДУХОВНИ ВОДАЧИ И СВЕТЦИ **ОТ СРЕДНОВЕКОВИЕТО**

МЪЧЕНИЦИ, ПОСТРАДАЛИ В НАЧАЛОТО НА IX В.

Това са българи и български славяни, канонизирани от Константинополската (Цариградската) патриаршия във връзка с т.нар. антихристиянски гонения при канове Крум (802-814), Дукум и Диценг (814-815) и Омуртаг (815-831). Имената им са известни от Синаксара на патриаршията и други паметници, като най-често те са били византийски пленници в България. Тези гонения са главно на политическа основа, иначе българските владетел проявяват толерантност към християнството, а сестрата на Крум дори е омъжена за християнина Константин – византийски аристократ, политически емигрант в Плиска. Става дума за *светите мъченици Георги, епископ Загорски* (на гр. Дебелт, близо до дн. Бургас, може

би български славянин), *Пардос (Парод)* (български славянин, свещеник в Източна Тракия), *Петър Мъгленски* (свещеник в Мъглен, дн. в Гърция), *Куперг* (името му навярно идентично с древнобългарското “Кубер”, каквото е името на водача на Куберовите българи в Македония), *Асфир* (изопачение или вариант на “Аспарух/Аспар” – в XI в. познат и като “Испор”), славяните *Любомир* и *Хотимир*. Някои от тях са убити през 813 г. заедно с одринския митрополит св. Мануил през 813 г., други – по-късно, когато може би е имало някакъв опит за бунт на византийските пленници в България. Присъствието на такива лица сред византийските пленници в България показва проникването на християнството сред българи и славяни, както и етническата пъстрота в Тракия и днешна Македония през IX в. В тези земи наред с ромеите (основно гърци и преселници от Изтока – арменци, сирийци и др.) живеели много славяни от българската група и потомци Куберовите българи, а и емигранти от самата Дунавска България след размириците в средата на VIII в. Паметта на тези мъченици се отбелязва (заедно с св. *Боян-Енравота*, първият великомъченик от българската владетелска фамилия в Плиска) на **28 март**.

(Х.Т., П.П.)

СВЕТИ ПРЕПОДОБЕН НИКОЛАЙ БЪЛГАРИН

Български славянин, може би родом от Македония, който служил във византийската войска. Когато император Никифор I Геник (802-811) повел през лятото на 811 г. армията си срещу българската държава, Николай бил начело на хората си. Според църковното предание, наложило се да преспи в една странноприемница. През нощта слатостолюбивата дъщеря на стопанина дошла в стаята му, но той изтърпял на изкушението. На втора нощ, вече на друго място, той имал видение. Бил застанал на бойно поле, цялото покрито с трупове на убити войни. Имало само малко празно място, на което се появил могъщ и силен мъж, който му казал: “Това празно място беше приготвено за тебе. Но за това, че ти през миналата нощ три пъти победи мръстната похот, която се повдигаше срещу тебе, за това си избавен от смъртта.”

Византийците начело със своя император разорили и опожарили българската столица Плиска. На връщане, на 26 юли 811 г., били причакани и разгромени във Върбишкия проход. Паднали хиляди жертви, сред които и Никифор I Геник. Като по чудо се спасил преподобния Николай, който направо от бойното поле отишъл в манастир. Става монах и усърдно служи на Бога до края на земните си дни, известен като един от великите и прозорливи отци. Българската православна църква отбелязва паметта на преподобния на **24 декември**.

(Х.Т.)

СВ.СВ. РАВНОАПОСТОЛИ КИРИЛ И МЕТОДИЙ

Основите на старобългарската и православната славянска цивилизация са положени от византийските монаси, учени и християнски мисионери **св.св. Константин-Кирил Философ** (827-869 г.) и **Методий** (815-885 г.). Родените в Солун братя били деца на Лъв/Леон (висш офицер) и Мария, представителка на местната българо-славянска аристокрация. По-възрастният брат Методий бил военен и дори за десетина години управлявал една подчинена на Византия "Славиния" (княжество), най-вероятно в поречието на р. Струма. По политически причини Методий трябвало да изостави военната кариера и да стане монах, по-късно игумен на известния манастир "Полихрон" край малоазийската планина Олимп. Още като дете Константин показал забележителни качества и бил изпратен в знаменитата Магнаурска школа в Константинопол, където бил сред най-близките ученици на големият интелектуалец, бъдещият патриарх Фотий. По-късно той служил като хартофилакс ("**пазител на свещените книги**") в патриаршеската катедрала "Св. София" и преподавател по философия в Магнаурската школа. Младият учен победил в диспут бившия патриарх Йоан Граматик, привърженик на иконоборството. Византия използвала блестящия теолог, философ и филолог Константин в няколко дипломатически мисии - при арабите (т.нар. Сарацинска мисия) и при хазарите, като във втората той бил придружен от Методий. При това пътуване край византийския Херсон (дн. Севастопол, Украйна) братята открили мощите на св. папа Климент Римски.

След 851 г. Константин отишъл при брат си в манастира, където се посветил на създаването на славянската азбука и старобългарския литературен език. Според житието на св. Кирил задачата била поставена от самия император Михаил III - Византия се стремяла да приобщи "своите" славяни, както и да разполага с духовно влияние в огромния славянски свят, на първо място сред съседните българи и сърби. През 855 г. Константин с помощта на Методий създал първата графична система - т.нар. **глаголица**. Азбуката била съобразена със славянска фонетика, а за основа послужил солунският диалект на старобългарския език. С помощта на кръг от ученици апостолите започнали усилена преводаческа дейност. Според легендата Кирил дори покръствал българските славяни по р. Брегалница в дн. Македония.

Конкретната политика довела до неочаквано решение - през 863 г. Византия изпратила Светите братя във Велика Моравия. Княз Ростислав се борел с господстващото немско духовенство. С пристигането на мисията във Велехрад започнало обучението на славянско духовенство и извършването на проповед на старобългарски език. Византийското църковно-политическо влияние в Централна Европа било посрещнато с резерви от западната църква, а от немското духовенство - с неприкрита враждебност. На четвъртата година от началото на мисията Кирил и Методий пътували до Константинопол, а на връщане посетили Рим. Междувременно Кирил победил в един разгорещен спор, състоял се във Венеция. Местното духовенство изтъквало т.нар.

"триезична догма", според която свещени са само латинският, гръцкият и еврейският език. Опирайки са на източната практика (сирийци, арменци, грузинци, копти и др. имали свои азбуки и славели Бога са собствените си езици от векове), Константин оборил своите опоненти. В Рим папа Адриан II благословил мисията и осветил славянските книги. Престоят на братята продължил повече от година, през която проповедта на старобългарски език огласявала храмовете, а учениците на Светите братя получили санове от самия папа. Константин обаче се разболял тежко, приел монашеско звание и името "Кирил" и на **14 февруари 869 г.** починал. Той бил погребан в църквата "Св. Климент" ("Сан Клементе"), а гробът му е свещен за българите. Вече десетилетия наред български държавни ръководители, а след 1991 г. и от Република Македония, всяка година посещават това свято място и отдават почит на великия апостол на старобългарското слово. Най-често това става на 24 май – Денят на българската и славянската писменост и култура.

След смъртта на св. Кирил с папска була Методий бил ръкоположен за архиепископ на средния Дунав и Панония. Той станал папски легат за голяма територия, свързана по традиция със стария християнски център Сирмиум/Срем. През IX-XI в. градът бил под българска власт. Преки данни за контакти между Методий и българските власти отсъстват, но, както личи от събитията през 886 г., такива положително е имало. Независимо от декларираната добронамереност, западните схващания от онази епоха продължавали да оспорват правото за проповед на свой език. Методий бил задължен да чете Евангелието и Апостола първо на латински, а след това на славянски. Мощното и агресивно настроено немско духовенство продължавало враждебната си политика към Методий. През 870 г. той бил несправедливо съден в Регенсбург и хвърлен в затвора в Елванген, Швабия. Архиепископът бил освободен едва през 873 г., и то след намесата на папа Йоан VIII. Методий организирил автокефалната църква на Великоморавия, вероятно следвайки българския пример. През 879 г. обаче по папско нареждане славянската проповед била ограничена още повече. Методий се явил на съд в Рим, където за пореден път оборил обвиненията. Той посетил отново Константинопол, след което се завърнал в Моравия. Държавните власти в тази страна не осъзнавали в необходимата степен важността на Кирило-Методиевото дело, а новият княз Светополк бил склонен на отстъпки пред немското духовенство. Въпреки това Методий продължил преводите на библейските книги, създал оригинални проповеди, молитви и песнопения до самата си смърт (**6 април 885 г.**). Той бил погребан в катедралния храм на Велехрад, според друго мнение – в **Микулчице** (Моравия в дн. Чехия). За първи път на 11 май 2000 г. пред предполагаемия гроб на св. Методий беше проведен Събор на българите от Средна Европа (Чехия, Словакия и Австрия).

Смъртта на Методий била последният, при това трагичен акорд на Моравската мисия. Учениците на Светите братя били прогонени. Св. св. Климент, Наум, Ангеларий и други последователи на равноапостолите

потърсили спасение в България, *"... за която те отдавна копнеели"*. Така някогашната монашеска мисия се завърнала на родна земя, за да се превърне в гръбнак на българската цивилизация.

Култът към Светите братя се развил именно в България още от края на IX в., тогава били написани първите книжовни творби в тяхна чест. Отначало църквата празнувала паметта на всеки в деня на смъртта му – св. Кирил на **14 февруари**, а св. Методий на **6 април**. Общността им като братя и съмишленици обединила църковния празник – 6 април, както е например в Станиславовия пролог (1330 г.). Поради обстоятелството, че този ден е в рамките на Великия пост българската църква се спряла на **11 май** – така е още в Успенския сборник (XII в.). Унищожаването на Търновската патриаршия довело до почти пълна забора на култа към Светите братя. Той бил възроден през средата на XIX в. от руските славянофили, а в България придобил огромна популярност във връзка с борбата за независима българска църква и новобългарска просвета през Възраждането. Светите равноапостолни Кирил и Методий с право се почитат като покровители на българската култура и просвета. Примерът на България е следван и от други славянски православни страни. Те са обявени и от Римо-католическата църква за *"покровители на Европа"*, като са почитани особено в Чехия, Словакия и Хърватско. Паметта на Светите братя Кирил и Методий се отбелязва от православната църква на **11 май**, а в светски план с всенародни тържества на **24 май**.

(П.П.)

СВ. ЦАР БОРИС-МИХАИЛ ПОКРЪСТИТЕЛ

През по-голямата част от своя живот великият български владетел несъмнено е живял в столицата Плиска, а след оттеглянето си от властта – в някой от големите манастири в същия район на Северна България, може би близо до новата столица Велики Преслав. Има ли място св. Борис-Михаил в една книга за българските светци от (и в) Македония? Без съмнение отговорът е *"да"* – и то не само защото при него са покръстени всички българи, вкл. и населението на Македония, но и заради връзките на владетеля с тази древна българска земя. Официалната титла на Борис-Михаил е била *"кана сьубиги"* (*"от Бога владетел"*), в гръкоезичните си печати той е *"от Бога архонт"*, в старобългарските ръкописи - *"княз"* (или *"велик княз"*). В църковната

традиция бележитият държавник остава с титлата “свети цар”, както го нарича още архиепископ Теофилакт Охридски (краят на XI-началото на XII в.).

Борис, синът на хан Пресиан I (836-852), бил роден през тридесетте години на IX в. най-вероятно в столицата Плиска. Възможно е като престолонаследник да е управлявал част от днешна Македония – твърди се, че при смъртта на баща му Борис *“приел царството на [река] Брегалница”*. По-късно, както знаем от разказа за мощите на Тивериополските мъченици, което се потвърждава и от археологическите изследвания, Борис имал специално отношение към района на Брегалница.

Като владетел на мощната през IX в. българска държава Борис водил активна външна политика. Като желаел да покръсти своя народ, Борис отначало потърсил контакти с Германия и със Западната църква, но в крайна сметка приел кръщението от Византия (864 г.). За негов официален кръстник бил смятан император Михаил III, а в страната дошло многобройно византийско духовенство. През 865 г. владетелят, подкрепян от водещите сили в столицата, жестоко потушил избухналият в провинцията антихристиянски метеж. Верен на идеята, че България е третата “велика сила” в тогавашна Европа, Борис се стремил към създаването на самостоятелна българска църква. Контактите му с цариградския патриарх Фотий, израз на които е и прочутото Фотиево послание до българския княз, не дали резултат. Тогава Борис изненадващо установил преки връзки с Рим. *“Отговорите на папа Николай I по допитванията на българите”*, както и действията на римската мисия в България (866-869 г.), не решили основния въпрос - за статута на българската църква. С ловка дипломатия Борис-Михаил постигнал учредяването на автономна архиепископия на заключителното заседание на Осмия Вселенски събор (4 март 870 г.), а пръв български духовен глава станал *св. Йосиф* (Стефан). Архиепископията имала собствен диоцез, макар че йерархично била подчинена на Цариградската патриаршия. През 886 г. далновидният държавник взел под своя закрила побягналите от Великоморавия Климент, Наум и Ангеларий, а след тях и други ученици на Светите братя – така делото на св.св. Кирил и Методий не само било спасено, но се превърнало в основа на старобългарската християнска цивилизация. В духа на новата вяра, страдащ и от болест, св. Борис-Михаил се оттеглил в манастир (889 г.). Действията на неговият първороден син *Владимир-Расате* (889-893) били схващани като заплаха за Христовата вяра - оставащият в “старото време” Владимир се опирал на консервативните среди, които имали резерви към политиката на княза-покръстител. Борис напуснал манастира, свалил и ослепил Владимир. Короната била дадена на Симеон, а столицата - преместена от Плиска във Велики Преслав. Това окончателно скъсване с езическото минало станало по решение на *“народен събор”* във Велики Преслав (893 г.). Приема се, че на този събор е било решено в администрацията и църквата да бъде официално въведен старобългарският език.

Старият княз се завърнал в манастира, където останал до смъртта си (*2 май 907 г.*). Скоро след това св. Борис-Михаил бил канонизиран от църквата. Може би най-известният му средновековен стенописен портрет е от манастира “Св. Наум” на Охридското езеро. Паметта на св. цар Борис-Михаил Покръстител се празнува на *2 май*.

(П.П.)

СВ. ГОРАЗД, АРХИЕПИСКОП НА ВЕЛИКА МОРАВИЯ

Според сведенията на съвременниците св. Горазд бил сред първите ученици на св. св. Кирил и Методий, като произхождал от благороден род от самата Великоморавия. Някои учени допускат, той първоначално е бил свързан със св. Константин-Кирил Философ, може би като негов по-млад събрат от Магнаурската школа. Предвид знатното моравско потекло на Горазд това е напълно възможно. Във всеки случай съвременниците свидетелстват, че Горазд е бил високообразован - наред с родния си славянски моравски език и гръцкия, той превъзходно знаел и латински. Естествено като ученик на Светите братя той отлично усвоил старобългарския език. Години наред Горазд следвал равноапостолите при дейността им в Мала Азия, а по-късно в неговата родина, в Панония, в Рим. Той положително бил един от онези ученици на Светите братя, които папа Адриан II посветил в свещенически сан. По всяка вероятност, като християнин от папската “сфера на влияние”, познавач на латинския език, моравски благородник по кръв и т.н. св. Горазд е бил много ценен за делото на Светите братя – още повече, че в Рим винаги е имало подозрения към тази византийска по политико-религиозната си окраска мисия. Никак не е случайно, че малко преди смъртта си (6 април 885 г.) св. Методий определил именно Горазд за свой приемник на архиепископския престол. Скоро след това немското духовенство подложило на яростно гонение учениците на Светите братя, които в голямата си част намерили прибежище в България. Горазд, макар да принадлежал към моравската аристокрация и да носел високият сан на архиепископ, също бил хвърлен в затвора, а след това изгонен от столицата Велеград. Съществува хипотезата, че той е намерил прибежище в Южна Полша и дори станал епископ на Краков – в един полски църковен календар от XIV в. той е споменат като светец, чиято памет се празнува на 17 юли. Според друго предположение той дошъл в България и основал манастир в южния Белград (дн. Берат, Албания). В тамошната църква “Св. Дева Мария” се пази мощехранителница, върху която се чете името на св. Горазд. Книжовното творчество на св. Горазд не е познато, но според някои учени може би той е написал “Житието на св. Методий” (т.нар. “Панонска легенда”).

Църквата отбелязва паметта на св. архиепископ Горазд на **27 юли** – денят на Светите Седмочисленици.

(П.П.)

СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ

Великият български просветител, най-близкият и знаменит последовател на Светите братя Кирил и Методий, *“произлизал от мизите”* (българите) и бил роден към 835 г. *“Още като млад и крехък”*, както четем житието му, написано от архиепископ Теофилакт Охридски, той следвал св. Методий – може би още от времето, когато последният управлявал една “Славиния” (княжество) по р. Струма на територията на Византия. Климент последвал Методий в манастира “Полихрон”, където по-късно дошъл и св. Константин-Кирил Философ. Климент участвал в първите преводи на Светите братя, а може би и в т.нар. “Хазарска мисия” (860-861 г.). Участвал в подготовката и провеждането на Моравската мисия, а през 868 г. в Рим бил ръкоположен за презвитер от папа Адриан II. След смъртта на Кирил (869 г.) заедно с Методий се завръща във Великоморавия. Макар да няма преки данни за дейността му, няма съмнение, че Климент бил най-близкият помощник на моравския архиепископ, а навярно и на наследника му св. Горазд.

След прогонването на мисията от Средна Европа Климент заедно с Наум и Ангеларий бяга в България (885-886 г.). Пристигането им в Плиска било чакано от св. княз Борис-Михаил, който виждал в Климент и спътниците му основата на изграждащата се българската християнска култура. Климент и Наум били поверени на болярина Есхач, комуто Борис заръчал: *“Приеми учителите с всяка почит, докато направим за тях напълно онова, което трябва да се направи.”* Скоро в Плиска и изгражданите в околността ѝ манастири били създадени благоприятни условия за творчески труд, в които най-дейно участие взел и св. Климент. Тук той заедно с Константин Преславски създал първите оригинални български химнографски творби. През 887 г. Климент в израз извънредно високо доверие бил изпратен от княз Борис в областта *Кутмичевица* (в днешна Македония и Албания), където имало най-силна необходимост от утвърждаването на Христовата вяра. Така Климент

укрепвал и българските позиции с оглед на старото съперничество с Византия. Той се установил в стария български град Девол (дн. Звезда кале, недалеч от Корча в Албания), а в интерес на мисията Борис дори сменил областния управител. Новия комит Домета станал най-близкият помощник на великия просветител в неговата работа. Развитата от Климент дейност и днес впечатлява с мащабите си – в градовете Девол, Охрид, Главиница били създадени училища за начална грамотност. За седем години били подготвени близо три хиляди и петстотин ученици – бъдещи свещеници и учители. Климент превел от гръцки или пък създал на старобългарски разнообразни произведения, свързани с християнския култ. През 893 г., когато старобългарският език станал официален за църквата и държавната администрация, св. Климент бил ръкоположен за **“първ епископ на български език”**. Поверен му бил църковният надзор на **“третата част на Българското царство”** – днешна Македония и Албания. Като писател Климент работил най-вече в Охрид, където изградил манастира “Св. Пантелеймон”. Той създал поучителни и похвални слова, химнографски творби, вероятно той е автор и на някои от съчиненията, разказващи за св. св. Кирил и Методий.

Около 910 г., може би не без връзка със смъртта на своя най-близък сподвижник и събрат св. Наум, Климент поискал от цар Симеон позволение да се оттегли от поста си. Царят разубедил светия отец, като го молел горещо да не прекратява пастирската си мисия. Св. Климент починал в дълбока старост на **27 юли 916 г.** и бил погребан от учениците си в манастира “Св. Пантелеймон”. Скоро в негова памет били създадени служба и пространно житие (изгубено), което е в основата на гръцкото житие, дело на охридския архиепископ Теофилакт (началото на XII в.). Мощите на св. Климент се пазят в църквата “Св. Богородица Перивлептос” (наричана още “Св. Климент Нови”) в Охрид. Черепът на светеца през XVII или XVIII в. бил отнесен в манастира “Св. Йоан Продром” край Бер (Верия, днес в Гърция). Кост от ръката му се съхранява в църквата “Св. Седмочисленици” в София.

Църквата отбелязва паметта на великия Климент на **25 ноември** (заедно със св. Климент, папа Римски) и в деня на успението му (**27 юли**), който е празник на Светите Седмочисленици.

(П.П.)

СВ. НАУМ ПЛИСКОВСКИ И ОХРИДСКИ

Св. Наум бил сред най-близките ученици на св.св. Кирил и Методий, неговите живот и дело са тясно свързани с имената на такива бележити българи като св. Климент, княз Борис-Михаил и цар Симеон Велики. Биографичните данни в двете запазени негови жития, както и в собственото му творчество са много оскъдни. Той бил българин, вероятно монах в някой византийски манастир, и се присъединил към светите братя още при пребиваването им в манастира “Полихрон” в Мала Азия. Св. Наум бил един от най-близките ученици на Светите братя и през 863 г. заминал с тях във Великоморавия. Той придружавал св.св. Кирил и Методий в Рим през 867-869 г., където бил ръкоположен за презвитер (свещеник). След смъртта на Кирил заедно с Методий се завърнал в Моравия, където в продължение на петнадесет години споделял всички успехи и трудности на мисията. След смъртта на св. Методий заедно със св. Климент (Охридски) бил настанен в дома на един от най-близките Борисови боляри, *самписът Есхач*. В Плиска св. Наум работил до 893 г., като е възможно да е пребивавал и в големия манастир при с. Равна, Провадийско. На народния събор във Велики Преслав през с.г. св. Климент Охридски бил избран за епископ, а на негово място в дн. Македония по решение на св. Борис-Михаил и княз Симеон заминал именно св. Наум. В Охрид, Девол и околните райони той развил усилена просветителска, като бил в тясна връзка със своя събрат св. Климент. Творчеството на св. Наум навярно е било богато, но днес неговото име със сигурност се свързва само с някои творби на химнографията (църковната поезия) – факт, който сам по себе си говори за високите интелектуални достойнства на светеца.

През 905 г., бидейки вече твърде стар, св. Наум се оттеглил от активна дейност, като изградил манастира “Св. Архангел Михаил” на брега на Охридското езеро. Това станало с *“...богатството и повелята на благочестивия български цар Борис и на неговия син цар Симеон”*. И до днес в манастирската църква на видно място е портретът на княза-покръстител. Св. Наум починал на *23 декември 910 г.*, а гробът му е в дясното крило на

храма, като е обект на всенародна почит. Образът му присъства почти неизменно в българските храмове още от средновековната епоха. Паметта на св. Наум се отбелязва на **23 декември**.

(П.П.)

СВ. САВА БЪЛГАРСКИ

Този монах и книжовник от IX в. бил един от най-видните ученици на св.св. Кирил и Методий. В едно от житията на св. Климент Охридски Сава е посочен като принадлежащ към **“избраните и корифеите”**. Той влиза в групата на Светите Седмочисленици, което ясно свидетелства за големите му заслуги към старобългарската книжнина и религиозен живот. В Синодика на Търновската патриаршия (т.нар. Борилев синодик) е поставен сред учителите, които са **“просветили българския народ”** и **“много са се потрудили за славянската (т.е. старобългарската) книга”**. Предполага се, че е работил в югозападните предели на Българското царство. Паметта му се празнува заедно с останалите Седмочисленици на **27 юли**.

(П.П.)

СВ. АНГЕЛАРИЙ

Ученик на св.св. Кирил и Методий, Ангеларий се включил в подготовката и провеждането на Моравската мисия (863-885 г.), а името му се споменава от съвременниците редом с онези на св.св. Климент и Наум. Обстоятелството, че той дошъл именно със споменатите двама отци в България говори за видното му положение сред Кирило-Методиевите ученици. В Плиска по повеля на св. княз Борис-Михаил отец Ангеларий бил настанен в дома на болярина Чеслав, но скоро се разболял и починал. Св. Ангеларий бил образован монах и книжовник, но за съжаление няма данни за творчеството му.

След смъртта на Ангеларий неговите свети мощи са били в старата столица Плиска. Както става ясно векове по-късно, възможно е по-късно неговите мощи да са били пренесени в южния български Белград (дн. Берат, Албания), където са били и онези на неговия събрат св. Горазд. Навярно те са били отнесени там във времето на цар Самуил. Паметта на св. Ангеларий се чества на **27 юли** – денят на Светите Седмочисленици.

(П.П.)

СВ. СЕДМОЧИСЛЕНИЦИ

Група от български светци, включваща *Светите братя Константин-Кирил Философ и Методий* и техните най-близки ученици: *св.св. Климент Охридски, Наум Плисковско-Охридски, Горазд, Ангеларий и Сава*. В някои по-късни паметници на мястото на Сава стои името на *св. Лаврентий* – може би друг, по-малко известен ученик на Светите братя. Култът към Светите Седмочисленици се зародил в Охрид през XI в. и бил утвърден като официален от Охридската архиепископия “... на Първа Юстиниана и цяла България”. След възобновяването на българското царство през 1186 г. Седмочислениците станали обект на всенародна почит, като култът към тях бил възприет и от Търновската патриаршия. Най-ранното известно изображение на Седмочислениците е от църквата в с. Сливница, Преспанско (1507 г.), по-късно в манастира “Св. Наум” (1706 г.) и в ред български храмове през Възраждането. През 1742 г. в Мосхополе била отпечатана Служба за светците, а техни икони се появяват още в началото на XIX в. в Берат (бълг. Белград) в днешна Албания, дело на албански и български православни зографи. През средновековието денят на Светите Седмочисленици, почитан от църковните престоли в Охрид и Търново, бил **27 март**. Днес църквата отбелязва паметта и делата им е **27 юли**.

(П.П.)

СВ. ГРИГОРИЙ, ЕПИСКОП БЪЛГАРСКИ

Сведенията за този светец са оскъдни. Предполага се, че това е “*презвитер и монах Григорий, клирик на всички български църкви*”, който е живял по времето на българските царе Симеон Велики (893-927) и Петър (927-

969). Св. Григорий е един от изявените старобългарски книжовници, особено като преводач и преписвач. Той превежда хрониката на Йоан Малала (VI в.), като я допълва с бележки от библейските книги и други исторически паметници. Допуска се, че е превел и известната «Хроника» на Георги Амартол. Вероятно е ръкоположен за *епископ на Пелагония* (Битола) и *Прилеп*. Канонизиран скоро след смъртта му, а в катедралата “Св. София” в Охрид дори е имало малък престол, посветен на него. Българската православна църква тачи паметта на светеца на **8 януари**.

(Х.Т.)

СВ. ПРЕПОДОБЕН ИВАН РИЛСКИ

Според днешните географски и политически представи св. Иван Рилски не е пряко свързан с Македония. Разбира се, светецът векове наред е почитан от всички българи в Мизия, Тракия и Македония. В по-стари времена се е смятало, че Кюстендил и неговата област са в *Северна Македония* (така е озаглавена и една от най-ценните книги на големия български учен Йордан Иванов – “Северна Македония”, София, 1906). Самата православна църква в Македония, макар и невинаги, сочи св. Иван като “македонски светител”.

Най-известният и обичан национален светец на всички българи е роден около 876 г. в. Скрино, Кюстендилско, в подножието на Осоговската планина. Произлиза от скромно семейство, като отрано проявява склонност към монашеския живот. Още тогава придобива известно образование, като се запознава със светите книги. На 25-годишна възраст, като раздава оставеното от родителите му наследство на бедните, св. Иван се оттегля от света. Отначало се подстригва за монах в манастира “Св. Димитър” под връх Руен. Търсейки подходяща среда за уединение, той пребивава на различни места (край Земен, на южния склон на Витоша и т.н.) и най-накрая той се заселва във

“великата Рилската пустиня”. Тук по-късно създава знаменития Рилски манастир, посветен на св. Богородица.

С течение на времето рилският отшелник придобива висок и заслужен авторитет. Вестите за неговите нравствена извисеност, доброта, мъдрост, способности на лечител и чудотворец се разнасят из цяла България. Среца със св. Иван търси самият св. цар Петър (927-969) и, макар тя да не е лице в лице, а чрез размяна на послания, владетелят е благодарен за получените съвети.

Рилското монашеско братство възниква към 30-те години на X в., като е формирано от ученици и последователи на св. Иван. През 941 г., **“като посял добре (...), извършил големи и преславни чудеса, и като достигнал до дълбока старост”** игуменът се оттегля в пълно уединение. Той оставя за приемник ученика си Григорий и написва своя прочут **“Завет”**. В това **“грубо и неуко завещание”**, както се изразява светецът, той наставлява монасите да се отдадат на **“съвършена бедност и възвишено смирение”** в името на Христовата вяра по българските земи. След пет години уединение в близката пещера на **18 август 946 г.** тихо угасва за греховния земен свят.

Иван Рилски е канонизиран от българската църква скоро след смъртта си, а мощите му са пренесени в Средец (София) по поръка на св. цар Петър. Тогавашните българи са благодарни на Бога, че такава **“всесвето светило на света”** е просияло именно в българската земя. Светите мощи са положени отначало в църквата “Св. Георги” (днес в двора на сградата на Президента на Република България), после в дървения храм “Св. Лука”, а към средата на XII в. в новоизградена църква на името на светеца. В Средец мощите на св. Иван Рилски остават до 1183 г., когато нахлулите в пределите на Византия унгарци ги отнасят в своята столица Естергом (Гран). По силата на мирния договор с империята те ги връщат през 1186 г. През 1194/1195 г., когато Средец е освободен от войските на цар Асен I (1186-1196), светите мощи на рилския чудотворец са тържествено пренесени в столицата Търново. Шествието с нетленното тяло на българския отец е ярка демонстрация на възобновената българска държавност. Светата ракла е придружавана от елитен военен отряд, след което е положена в новоизградената църква “Св. Иван Рилски” на хълма Трапезица. В Търново мощите на св. Иван престояват почти три столетия, именно от столицата на Асеновци култът към българския национален светец надхвърлил пределите на царството, за да добие общоправославни измерения.

През 1469 г. рилските монаси получават султанско разрешение да върнат мощите на своя патрон обратно в Рилския манастир, където се намират и днес. На св. Иван Рилски са посветени много и разнообразни творби, сред които се открояват т.нар. Народно житие, житията, написани от Георги Скилица (на гръцки език, XII в.), св. Патриарх Евтимий Търновски, “Рилската повест” от Владислав Граматик, житието с похвала от Димитър Кантакузин (XV в.). Образът му навлиза отрано в българската иконопис, като най-старите запазени образи са от XIV в. Църквата почита паметта на своя велик отец на **18 август**, както и в деня на откриването на неговите свети мощи - 19 октомври (1

ноември по нов стил). Фактически за основа на празнувания днес в България и от българските общности в чужбина (Западните Покрайнини/Сърбия, Украйна, Молдова, Република Македония, САЩ, Канада, Унгария и др.) *Ден на народните будители* (1 ноември) служи есенният празник на св. Иван Рилски. (П.П.)

СВ. ПРЕПОДОБЕН ЛУКА

Св. Лука е племенник на св. Иван Рилски, син на неговия брат. Още като невръстен юноша напуска тайно дома си и отива при чичо си. Както четем в житията на св. Иван Рилски, дяволът завидял на тяхната духовна близост и във вид на човек се явил пред бащата на момчето. Последният отвел Лука, но по пътя той умрял, ухапан от отровна змия. Св. Лука бил погребан в местността Осеново. Светецът редовно ходел там да се моли “заради оная праведна душа”. Българската православна църква тачи паметта на преподобния на *7 февруари*.

(Х.Т.)

СВ. (ЦАР) ДАВИД БЪЛГАРСКИ

Св. Давид е най-големият от братята Комитопули, синовете на комит Никола, оглавили борбата на българския народ срещу византийското завоевание след падането на столицата Велики Преслав и източните земи под византийска власт (971 г.). Българското болярство, вярно на изконната древна българска традиция държавата да се управлява от “*царския род*” (в случая т.нар. Крумова династия), избрало четиримата Комитопули (Давид, Мойсей, Арон и Самуил) за наместничество. Както изглежда, синовете на комит Никола били най-близките роднини на династията, може би по линия на Гаврил, брат на цар Симеон Велики. През **976 г.**, използвайки неочакваната смърт на император Йоан I Цимисхи и избухналата във Византия гражданска война, Комитопулите преминали в решително настъпление. Давид ръководел направлението към Солун – в конкретната ситуация най-важният византийски център за агресия срещу свободните български земи. За нещастие, св. Давид загинал още в началото на движението, а това станало в местността Красивите дъбрави по пътя между Костур (дн. Кастория, Гърция) и Преспа. На връщане от една военна кампания в Солунско той бил коварно нападат и убит от скитници власи, които явно сътрудничели с византийските власти. Няма достоверни данни св. Давид и братята му да са носели царски титли – те

признавали легитимния владетел цар Борис II (намиращ се от 971 г. във византийски плен).

Св. Давид е един от типичните примери за народна канонизация, усвоена и от църквата. Негови образи се срещат в десетки църкви от XIX в. Паметта на св. Давид, цар Български се отбелязва заедно с онази на Светите Седмочисленици – на **27 юли**.

(П.П.)

СВ. ПАТРИАРХ НИКОЛАЙ ОХРИДСКИ

Този малко познат български архиерей и светец е споменат в “Житието на св. княз Иван Владимир” като съвременник на великия цар Самуил (997-1014). Макар да е наричан “архиепископ Охридски”, св. Николай пребивавал преди всичко в Преспа (на о-в Свети Ахил в Малкото Преспанско езеро, днес в Гърция). Възможно е именно при него Охрид да е бил определен за център на патриаршията. Именно св. Николай коронясал Самуил за български цар през 997 г., когато станало известно, че плененият през 991 г. цар Роман е починал в затвора. Вероятно св. патриарх Николай е бил с висок авторитет и позиции в държавата и обществото, което е допринесло за неговата канонизация. Култът към св. Николай може би е свързан по-късно и с едноименния охридски архиепископ от средата на XIV в. – именно този “архиепископ на България” учствал в коронацията на сръбския цар Стефан Душан (1346 г.) заедно с търновския български патриарх Симеон.

Св. Николай Охридски е представен със стенописни портрети в някои охридски църкви (“Св. София”, “Св. Климент Мали”), а Захарий Зограф го е изобразил в църквата на Троянския манастир. Макар най-често да е титулуван като архиепископ, светецът е носил титлата “*патриарх на българите*”.

(П.П.)

СВ. КНЯЗ ИВАН ВЛАДИМИР

Иван Владимир бил владетел на средновековната Дукля (Зета, дн. Черна гора), зет на великия цар Самуил (997-1014 г.), поради което култът му е широко разпространен в българските земи. Още от Средновековието той бил приеман и за български светец. В Бориловия Синодик (1211 г.), един от най-важните паметници на българската Търновска патриаршия, той бил записан между Гаврил Радомир и Иван Владислав, като един от “*древните български царе*”.

Според житието на св. Иван Владимир той от дете бил добродетелен, благочестив и миролюбив. През 998 г. при похода на цар Самуил по

крайбрежието на Адриатическо море Иван Владимир не оказал съпротива. Той бил обсаден с хората си в една планина, предал се и бил хвърлен в затвора в Преспа. Тук обаче в него се влюбила Самуиловата дъщеря Теодора-Косара, която скоро станала съпруга на дукленския княз. Става дума за династичен брак, по силата на който Иван Владимир бил върнат във владенията си като български васал. Той бил лоялен към българската държава, но през 1015 г., когато цар Гаврил Радомир бил убит от Иван Владислав, нещата се променили. Иван Владимир бил извикан от новия цар, който му дал клетва, че нищо няма да му се случи. Още при пристигането си в царската резиденция обаче той бил убит по заповед на Иван Владислав пред вратите на храма (**22 май 1016 г.**). Мъченическата смърт на княза била следствие както на съмнения в неговата лоялност, така и поради това, че той бил Самуилов зет - фамилен враг на узурпатора Иван Владислав. Теодора-Косара, която ревностно следвала праведния живот на съпруга си, измолила тялото му и го отнесла в неговите владения. Още от XI в. до наши дни св. Иван Владимир е почитан широко сред балканските християни, а мощите му се пазят в Елбасан, Албания. Неговият образ влиза трайно в църковната живопис през българското Възраждане, като най-често е наричан **“Св. Йоан Владимир, цар български”**. Паметта му се отбелязва на **22 май**.

(П.П.)

АРХИЕПИСКОП ЙОАН ДЕБЪРСКИ

Макар да не е канонизиран от православната църква в България и Македония, Йоан е една от големите фигури в нашата църковна история. Той се появява на историческата сцена след падането на Първото българско царство под византийска власт през 1018 г. Той наследил патриарх Давид (според някои сведения идентичен с Йоан, което е проблематично и малко вероятно), който трябвало да напусне охридския църковен престол. Йоан бил родом от дебърското село Агноандики и игумен на манастира “Св. Богородица”.

Когато византийският император Василий II Българоубиец (976-1025) завладял България, той понижил Българската Охридска патриаршия в архиепископия, но запазил нейната самостоятелност. С три грамоти (новели) от 1019 и 1020 г. императорът не само запазил, но дори увеличил диоцеза на българската православна църква – в него на първо време влизала и Северна България със стария църковен престол Дръстър (дн. Силистра). Било решено архиепископът винаги да бъде българин – условие, спазено единствено при Йоан Дебърски.

Известното ни за архиепископ Йоан не е много, но е ясно, че той бил авторитетен духовен водач. Трябвало мястото на Охрид като духовна столица

на българския народ да бъде защитено със солидни аргументи от историята на християнството на Балканите. Вероятно Йоан Дебърски е направил много, за да се наложи схващането, че Охрид е древната *Първа Юстиниана* (така е записано и в първата грамота на Василий II). Така всички евентуални претенции на Цариград към духовната независимост на България можели да бъдат отхвърлени с позоваването на авторитета на император *св. Юстиниан Велики*. Йоан подкрепял изпадналата в тежка ситуация българска култура, на него в голяма степен се дължи опазването на водещи епископии, манастири и църкви от посегателствата на византийската власт. Легендите свързват с неговата личност създаването на прочутия *Дебърски манастир*.

Опитите да се търси друга, чисто “македонска” и едва ли не антибългарска същност на Охридската архиепископия “*на Първа Юстиниана и цяла България*” са ненаучни и тенденциозни. Подобни спекулации са отрицание на идеята на нейните първостроители, челно място сред които заема архиепископ Йоан Дебърски.

(П.П.)

СВ. ПРЕПОДОБЕН ПРОХОР ПШИНСКИ

Този скромнен монах от XI в. е смятан за първият от изявените последователи на св. Иван Рилски. Според народното му житие св. Прохор се родил в благочестиво българско семейство в областта Овче поле в Македония. Когато му предстояла женитба, тайно се уединил в безлюдната планина Козяк близо до гр. Враня, днес в Сърбия. Тук той прекарал 32 години като отшелник в една пещера, до която имало малък извор. Според най-старото му житие (XIII в.), когато светецът починал местните българи открили мощите му и изградили църква на р. Пшиня (Пчиня), приток на Вардар. Традицията свързва св. Прохор с Роман Диоген, византийски управител на Средец/София, по-късно византийски император (1068-1071 г.). Първата им среща била, когато по време на лов Роман случайно се озовал пред пещерата на светеца. Тогава той предрекъл на средецкия дукс, че в недалечно бъдеще ще получи императорската корона. Не е излишно да отбележим, че първият брак на византийския аристократ бил с българка – дъщеря на Алусиан, т.е. внучка на цар Иван Владислав. По-късно, вече при царуването на Роман светецът му се явил на сън, което подтикнало императора да съгради храм и манастир в негова чест. Този манастир, който съществува и днес, е едно от огнищата на българската книжнина през средновековието. Най-ранните образи на св. Прохор са от църквата “Св. Георги” в Старо Нагоричино (1316-1318 г.) и Лесновския манастир (1349 г.), като намират трайно място в българската църковна живопис.

Според най-старото житие през XIII в. паметта на светеца се е отбелязвала на *19 октомври*, в по-късното народно житие се сочи датата *14*

септември, а днес църквата отбелязва св. Прохор на *15 януари* заедно със св. Гаврил Лесновски.

(П.П.)

СВ. ПРЕПОДОБЕН ГАВРИЛ ЛЕСНОВСКИ

Св. Гаврил бил син на благородни родители от с. Осиче, близо до гр. Крива Паланка. Получил добро образование, като знаел “много езици”. Станал монах след неочакваната смърт на младата си годеница, което възприел за Божие знамение. С голямото си богатство той изградил храм, посветен на архангел Михаил, около който бил създаден Лесновския манастир. След като устроил тази българска обител св. Гаврил се оттеглил в малък скит в един дол, близо до Злетово. Тъй като славата му на постник и лечител смущавала скромния монах, той се заселил при с. Луково, в непроходимата планина при Облов връх, където живял като отшелник цели 30 години. След много години мощите на св. Гаврил били намерени от един руски монах, който по същото време живеел в Средец/София. Той ги пренесъл в Лесновския манастир, където се е създал култ към светеца. Въобще създаването на този манастир, едно от малкото огнища на българската култура през XI в., е голяма заслуга на св. Гаврил Лесновски. Вярвало се, че с негово застъпничество един местен болярин, наречен в житието му “*Михаил велики княз Български*”, победил злия езичник Мавраган - най-вероятно главатар на заселени от византийската власт по тези места печенези (средата на XI в.). Други негови чудеса се свързват със сръбския деспот Йоан Оливер, който бил сред най-щедрите ктитори на манастира (втората половина на XIV в.).

Мощите на св. Гаврил Лесновски били пренесени в столицата Търново от Калоян или Иван Асен II, като били положени в църквата “Св. Апостоли” на хълма Трапезица. Съдбата им е неизвестна. Св. Гаврил е изобразен в църквата на Лесновския манастир (1349 г.), а образът почти неизменно присъства в българските храмове. Паметта на преподобния се отбелязва на *15 януари*.

(П.П.)

СВ. ПРЕПОДОБЕН ЙОАКИМ ОСОГОВСКИ

Поглед към манастира на св. Йоаким Осоговски

Светецът е един от тримата изявени последователи на св. Иван Рилски редом със **св. Гаврил Лесновски** и **св. Прохор Пшински**. Родното му място е неизвестно, знае се само, че дошъл от запад в Осоговската планина. Неизвестен по име болярин от Градец, недалеч от Крива Паланка (днес в Македония), му посочил търсеното място за монашеско уединение – една пещера край Сарандапор, днешната Крива река. Тук св. Йоаким прекарал живота си в пост и молитва, а местните българи го почитали като свят човек. След смъртта му през 1105 г. неколцина ловци го погребали пред неговата пещера. След още петдесет години овдовелият свещеник Теодор се заселил на същото място, приемайки монашеското име Теофан. Той открил чудотворните мощи на светеца, които били положени в построената в негова памет църква. В средата на XII в. култът на св. Йоаким станал толкова популярен, че около храма бил изграден едноименният манастир – светилник на българщината в този български край през следващите столетия. Манастирът бил посещаван от цар Калоян в началото на XIII в. В този манастир през 1393 г. самостоятелният български владетел на Северна Македония Константин Деянов (Драгаш) пренесъл от Търново мощите на св. Иларион Мъгленски.

Най-ранните запазени изображения на св. Йоаким са от XIV в. (в Земенския и Лесновския манастири, в църквата при с. Псача до Крива Паланка). Паметта на св. Йоаким се отбелязва на **16 август**.

(П.П.)

СВ. ИЛАРИОН, ЕПИСКОП МЪГЛЕНСКИ

Св. Иларион Мъгленски
(Стенопис от Араповския манастир, 1864 г.)

Бъдещият светец бил роден вероятно в Охрид или в някой от големите градове в диоцеза на Охридската архиепископия в знатно семейство. Получавайки добро образование, твърде млад той напуснал светския живот и постъпил в неизвестен по име манастир. Тук той прекарал много години, като бил избран за игумен. Ако съдим по известното ни за светеца, той може би е оглавявал някой от близките до старопрестолния Охрид манастири, създадени още в края на IX и началото на X в. от св. Климент и св. Наум. Едва ли трябва да се съмняваме, че в по-сетнешната си дейност св. Иларион е следвал техния пример, особено онзи на “първия епископ на българския народ” св. Климент Охридски.

Св. Иларион се ползвал с голям авторитет, поради което тогавашният охридски архиепископ Евстатий (между 1133 и 1142 г.) го назначил за епископ на средновековния български град Мъглен, северно от Солун. Тук св. Иларион се проявил като много енергичен архиерей, като особено се отличил в борбата с еретиците – богомили, павликяни, арменци. Епископът смело влизал в открити диспути с еретиците, в които ги побеждавал със своята вяра, богословска ерудиция и красноречие. В своето безсилие веднъж еретиците дори се опитали да го убият с камъни. Оборвайки богомилските проповедници (неслучайно го нарекли *“воин срещу богомилите”*), епископът върнал мнозина техни привърженици в лоното на светото православие. На мястото, където богомилите извършвали своите сборища, св. Иларион изградил църква и манастир на името на Светите Апостоли. Той починал на **21 октомври 1164 г.**, а първото му житие било написано вероятно от неговия ученик Петър, определен от светеца за игумен на споменатия манастир.

Независимо, че епископ Иларион е бил известен дори на тогавашния византийски император Мануил I Комнин (1143-1180 г.), култът му бил разпространен главно сред местното българско население в Мъгленско. В 1206

г. мощите на светеца били пренесени в Търново от цар Калоян и положени в църквата “Св. Четиридесет мъченици”. На св. Иларион били посветени няколко творби, сред които ярко се откроява житието, създадено от св. патриарх *Евтимий Търновски*. То се разпространява не само в България, но и в Сърбия, Молдова и Русия. Най-голям интерес за по-късните книжовници представлявали словата на св. Иларион против еретиците, които били включвани в различни руски сборници. Може би става дума за съчинения на самия мъгленски епископ, които св. патриарх Евтимий навярно познавал. Оригинални творби на св. Иларион обаче не са запазени.

Според преданието при превземането на Търново от османците мощите на светеца били скрити в някаква шахта, а след това тайно отнесени от гърците в Цариград. В една византийска кратка хроника обаче се казва, че още при завладяването на Търново (лялото на 1393 г.) султан Баязид подарил мощите на Св. Иларион на своя български васал Константин Деянов, владетелят на Велбъжд (Кюстендил), Северна и Средна Македония. Той ги пренесъл в *“манастира на Таксиарха в Сарандапор”* (манастира на св. Йоаким Осоговски). Докога са стояли в този манастир и каква е по-нататъшната съдба на мощите на светеца не е известно. Паметта на св. Иларион се отбелязва на **21 октомври** – денят на пристигането на неговите свети мощи в Търново.

(П.П.)

СВ. ПРЕПОДОБЕН КОЗМА ЗОГРАФСКИ

Известният през XIV в. български отшелник живеел в килия в “пустинята” недалече от българския манастир “Св. Георги Зограф” на Света гора. Неговите монашески подвизи са описани в гръцко житие, преведено на български от протоигумен Евтимий през 1802 г. Той завършил земния си път през 1323 г., като години наред бил пример за подражание от страна на българските и останалите светогорски монаси. Несъмнено св. Козма е имал

много ученици и последователи. Паметта му е почитана най-вече в Зографския манастир, а през XIX в. култът му проникнал широко в българската църковна иконопис, където той често е представян редом със св. Иван Рилски. Паметта му се отбелязва в деня на неговото успение – **22 септември**.

(П.П.)

СВ. ПРЕПОДОБЕН ЙОАН КУКУЗЕЛ АНГЕЛОГЛАСНИЯ

Големият църковен певец, композитор и знаменит реформатор на православната музика бил по произход българин от района на Драч (дн. Дурьс, Албания). От малък останал сирак, но поради забележителните си музикални заложи бил изпратен да учи в Константинопол/Цариград. Йоан постъпил в училището при църквата “Св. Павел”, най-прочутата по онова време школа за църковни певци, в която учили предимно деца от негръцки произход. Талантливият българин бил забелязан от император Андроник II Палеолог (1282-1328 г.), а негов учител бил самият цариградски патриарх Йоан Глика (1315-1319 г.). От Цариград св. Йоан се завърнал в Драч, където вероятно се зародила идеята за най-известната му творба – *“Полиелей на българката”*, свързана с неговата майка и думите ѝ *“Мило мое дете, Йоане, де си ми?”* Те са предадени в житието на светеца на български език с гръцки букви. След кратко пребиваване в родния край Йоан Кукузел се озовал отново във византийската столица, извикан навярно по поръчение на самия Андроник II. След свалянето на императора българският монах, който и без това търсел по-благоприятна среда за уединение и творчество, заминал за Света гора. На Атон св. Йоан постъпил в лаврата “Св. Атанасий”, в която по същото време съществувала истинска българска “школа” (“старците” *Йоан, Йосиф, Методий, Закхей Философ Загорянин* и др.). През 1355 г., когато цариградският патриарх Калист (известни са връзките му с българските му събратя, особено със св. Теодосий Търновски) посетил Света гора, той специално се срещнал с Кукузел. По този повод един съвременник пише, че св. Йоан имал *“глас славен и нежен, глас като на сирена...”*

Св. Йоан Кукузел бил признат още от своите съвременници за велик певец и композитор, за истински приемник на древните православни творци св. Роман Сладкопевец (VI в.) и св. Йоан Дамаскин (VIII в.). Той създал нов музикален стил и нотно писмо в многовековната православна музика, обновявайки я с живите елементи на тогавашния български фолклор и идеите на исхасткото учение. От богатото творчество на “ангелогласния българин” са запазени около 90 творби от всички църковни жанрове. Поради богатата си орнаментика те изискват виртуозна певческа техника и талант. Музиката на св. Йоан и днес е в състояние да доведе слушателите до духовно просветление, което още веднъж потвърждава оценката на съвременниците за него –

“Ангелогласен” и “Втори извор на музиката”. Паметта на св. Йоан Кукузел се отбелязва на *1 октомври*.

(П.П.)

СВ. ПРЕПОДОБЕН ДИОНИСИЙ КОСТУРСКИ (АТОНСКИ)

Изявен монах исихаст, който бил родом от с. Горица, Костурско. Св. Дионисий избрал духовното поприще, увлечен от примера на по-големия си брат *Теодосий*, игумен на манастира “Св. Филотей” на Света Гора Атонска. След като се подвизавал известно време в същия манастир той се уединил като отшелник в пещера под самия връх Малък Атон. Събралото се около него монашеско братство изградило около пещерата му храм на името на св. Йоан Кръстител, наричана по-късно “Древния Предтеча”. По време на нощна молитва св. Дионисий постигнал Божествената светлина, която видял на мястото на днешния манастир “Св. Йоан Предтеча” – строежът му той започнал, наставляван от прозорливия си по-стар събрат Дометий. Когато неговият брат Теодосий бил избран за митрополит на Трапезунд, св. Дионисий посетил черноморската империя. Той си спечелил доверието на трапезундския император Алексей III Мега-Комнин (1349-1390), който станал ктитор на строящия се тогава манастир “Св. Йоан Предтеча” (1380 г.). Тъй като манастирът бил ограбен от турски пирати, св. Дионисий отново заминал за Трапезунд. Тук обаче той заболял и починал на 25 юни (точната година не е известна). В лицето на св. Дионисий (разбира се, и в онова на митрополит Теодосий) имаме един от ярките примери на българи, водещи фигури в живота на византийска църква и монашество през XIV в. Паметта на св. Дионисий Костурски се отбелязва на *25 юни*.

(П.П.)

СВ. ПРЕПОДОБЕН ИСАЯ СЕРСКИ

Този бележит монах, писател и преводач бил родом от Сърбия. Исая (светското му име е неизвестно) произлизал от знатно сръбски семейство, приближено на кралски двор. Подтикван от религиозно усърдие той станал монах не в някоя от известните сръбски обители, а в българския Осоговски (Сарандапорски) манастир, създаден през XII в. от *св. Йоаким Осоговски*. Оттук заминал в Хилендарския манастир на Атон. Негов духовен наставник станал монахът Арсений. Св. Исая бил в близки връзки с цар Стефан Душан (1331-1355) и *царица Елена*, сестрата на българския цар Иван Александър, както с тяхна подкрепа възобновил запустелия по онова време манастир “Св. Пантелеймон” – традиционната руска обител на Света гора. Св. Исая придобил голям авторитет и влияние сред светогорските монаси, като се грижел не само

за своя манастир, а и за другите, застъпвайки се за правата им пред Душан и Елена. По-късно бил в добри отношения с деспот Йоан Углеша, самостоятелен владетел на Сяр. Когато Углеша заедно с брат си крал Вълкашин, владетелят на българските земи в Македония със столица Прилеп, загинал в битката с османците при Черномен (26 септември 1371 г.), монахът Исаия горчиво оплакал съдбата на балканските християни. Исаия бил сред най-активните радетели за прекратяването на схизмата (разкола) между Вселенската и новообявената през 1346 г. Сръбска (Печка) патриаршия. Той проявил завидни църковно-дипломатически способности, като привлякъл за тази кауза или сътрудничел с такива видни дейци, главно българи, като *св. Ефрем* (първият, признат от Цариград, легитимен сръбски патриарх), *св. Никодим Тисмански* и др. Той подкрепял св. Никодим и във времето, когато този македонски българин създавал манастири във Влашко. Смъртта на св. Исаия най-общо може да се постави в края на XIV - началото на XV в.

Цялата дейност на св. Исаия протекла най-вече в българска и сръбска етническа и духовна среда, самият той проповядвал в Серската област, населена предимно с българи. Книжовната му дейност, в която ярко се откроява превода на т.нар. Ареопагитики (творбите на св. Дионисий Ареопагит), извършен през 1370-1371 г., го поставя в кръга на най-талантливите творци на старобългарската литература.

(П.П.)

СВ. ПРЕПОДОБЕН НИКОДИМ ТИСМАНСКИ

Този забележителен представител на балканското монашество от XIV в. бил българин от Македония, роден около 1320 г. в Прилеп. По времето на цар Стефан Душан (1331-1355) той станал монах в Хилендарския манастир, където бил събрат на друг голям българин от онази епоха – *св. Ефрем*, бъдещ патриарх на Сърбия. *“Любомъдрият мъж поп Никодим”*, когото наричали още *“философ”*, *“силен в книгите (...)*, *в разума, словата и отговорите* [на

богословски и научни въпроси]”, получил блестящо образование и бил известен като отличен преводач от гръцки. Запазената му кореспонденция със **св. Патриарх Евтимий Търновски** показва, че като духовен отец и творец св. Никодим споделял реформаторските тежнения на знаменития български патриарх.

Не е известно докога той бил на Атон, но и по-нататък Никодим запазвал тесни връзки с видни личности от православната монашеска общност, както и с висши духовници в Сърбия, Византия и България. През 60-те години на XIV в. Никодим основал свой манастир във Видинското царство, което обаче през 1365 г. било окупирано от унгарците, а населението – подложено на насилствено покатоличване. Светецът застанал начело на съпротивата срещу насието и влязъл в разпра със самия унгарски крал Людовик I Велики. Твърдостта на Никодим вдъхнала сили на местните българи и, както съобщава един съвременник, **“поради това тяхната вяра в него беше голяма...”** Унгарците прогонили св. Никодим във Влахия. Като привърженик на манастирския живот и исихастката доктрина св. Никодим се заел енергично с устройството на монашески обители в земите на младата държава. Той създал известните манастири “Водица”, “Тисмана” и други обители, като получавал щедра подкрепа от страна на влашките владетели. В една грамотата на Мирчо Стари (1386-1416 г.) **“поп кир Никодим”** е поставен пред най-видните боляри. До смъртта си (**26 декември 1406 г.**) той продължил своята неуморна работа, с която българските културни традиции на север от Дунава пуснали още поздравни корени. Св. Никодим е почитан като един най-големите духовни и културни строители в историята на православния румънски народ. Паметта му се празнува на **26 декември**.

(П.П.)

СВЕТЦИ ВЪВ ВРЕМЕТО НА ОСМАНСКОТО ВЛАДИЧЕСТВО

СВ. ПРЕПОДОБЕН НЕКТАРИЙ БИТОЛСКИ

Той бил роден към 1420 г. и се казвал Никола. Благочестивата му майка имала пророчески сън, в който св. Богородица я посъветвала с бягство да спаси себе си и семейството си от турско изстребление. По-късно Никола и баща му постъпили в манастира “Св. Безсребреници”. След смъртта на бащата светецът заминал за Света гора Атонска, където приел монашеството и името Нектарий. Той водел благочестив живот, въпреки интригите на негови събратя, а когато

остарял търпеливо понасял някаква тежка болест. Починал на **5 декември 1500 г.** След 5 години монасите разкрили гроба на Нектарий, като открили нетленните му мощи. Православната църква тачи паметта на преподобния на **5 декември**.

(Х.Т.)

МЪЧЕНИК ГЕОРГИ НОВИ СОФИЙСКИ (КРАТОВСКИ)

Знае се че бил роден през 1497 г. в гр. Кратово, Македония, в семейството на благочестивите българи Димитър и Сара. След като получил елементарна грамотност станал изкусен майстор-златар. Отрано останал сирак, а бил красив и способен юноша. От страх да не посегнат на него тамошните турци, потърсил прибежище чак в София. Намерил подслон в дома на поп Пейо и започнал да упражнява занаята си. Като клиент при него дошъл турчин-книжник и повели разговор по въпросите на вярата. Младият златар заставил клиента си да млъкне засрамен. Тогава турчинът съобщил на онези, които го пратили, че Георги е опасен за мохамеданството и насила трябва да бъде потурчен.

Кадията извикал младия златар уж да му даде своя поръчка и започнали спор за двете вери. Отговорите на Георги озлобили присъстващите турци и той бил хвърлен в затвора. Там го посетил хазаина му поп Пейо, който му вдъхнал твърдост във вярата. Пред съда Георги се държал достойно и кадията в крайна сметка го намерил за невинен. Но разярените мюсюлмани замъкнали на мегдана и хвърлили 18-годишният младеж в горяща клада. Когато той започнал да се моли, един турчин го ударил с голямо дърво в главата и го повалил мъртъв в пламъците. Това станало на **11 февруари 1515 г.**

По някакво чудо дървата от кладата изгорели, а тялото на мъченика останало цяло и невредимо! През нощта някои благочестиви християни го отнесли и погребали в митрополитската църква “Св. Марина”. Службата и житието на светеца били съставени от поп Пейо. След известно време мощите на Георги били извадени от гроба и поставени в храма на всеобщо народно поклонение. Днес те са в неизвестност, като само една малка част от тях се

съхранява в Драгалевския манастир “Св. Богородица” край София. Православната църква почита паметта на мъченика на **11 февруари**.
(Х.Т.)

СВ. ПРЕПОДОБНОМЪЧЕНИЦИ ЯКОВ КОСТУРСКИ И УЧЕНИЦИТЕ МЕ ЙЕРОДЯКОН ЯКОВ И МОНАХ ДИОНИСИЙ

Яков бил родом от едно българско село в епархията на гр. Костур (дн. Кастория, Гърция). Родителите му се казвали Мартин и Параскева. Той забогатял от овцевъдство, но поради завист от страна на брат си, който го наклеветил пред кадията, че намерил съкровище, бил принуден да се изсели в Цариград. Там станал джелепин (продавач на овце) и забогатял още повече. След изповед при тогавашния патриарх св. Нифонт, раздал богатството си на бедните и се оттеглил в Света гора. Поселил се в Иверския скит “Св. Йоан Предтеча” при стареца Игнатий и се отдал на духовно усъвършенстване.

След време св. Яков със шестима свои ученици се оттеглил във вътрешната част на Атон и се отдал на пълно уединение. Накрая решил да тръгне сред людете, за да проповядва благочестие. Проповядвал и с молитви вършел изцеления. Това не се понаправило на местния владика Акакий, който го наклеветил пред турската власт, че може да предизвика бунт. Яков бил заловен с двама от учениците си - йеродякон Яков и монах Дионисий и хвърлени в затвора. След това по султанско нареждане ги изпратили в Одрин, за да бъдат съдени. По заповед на султана били бити и жестоко измъчвани измъчвани, а след това осъдени на смърт чрез обесване. Преди да бъде изпълнена присъдата Яков причастил себе си и учениците си и след кратка молитва тихо починал. Турците били принудени да обесят трупа му, редом с двамата му ученици. Това станало на **1 ноември 1520 г.** Някои християни откупили честните им мощи и ги отнесли на три километра далеч от тяхното отечество, в село Албани, и ги положили в три отделни гроба. Над гробовете им в неделните и празнични дни се явявала светлина и ставали чудеса. По-късно мощите им били пренесени на Атон, а оттам при село Галатиста, Солунско. Там имало малко манастирче “Св. Атанасия Узорушителница”, което останалите ученици на мъченик Яков възобновили. Паметта на мъчениците се отбелязва на **1 ноември**.

(Х.Т.)

СВЕТИ ПРЕПОДОБЕН ГЕОФИЛ МИРОТОЧИВИ

Сведенията за този светец са твърде оскъдни. Бил роден около началото на XVI в. в с. Зъхне, Солунско (между градовете Драмя и Сяр), чието население е било предимно българско. Подобно на редица други български духовници във Византия в онази епоха, и св. Теофил израснал в лоното на Цариградската Вселенска Патриаршия. Той бил много просветен свещеник, прочут със своята ученост и в самия Цариград. Цариградският вселенски патриарх Нифонт II (1497-1499; 1502) с особена мисия го изпратил заедно с Радомския епископ Акакий при Йерусалимския и Александрийския патриарси. След това, през времето на вселенския патриарх Пахомий (1503-1504; 1505-1514) той станал нотариус и екзарх при Вселенската патриаршия.

Скоро след това обаче св. Теофил се оттеглил във Ватопедския манастир на Света гора. По-късно той се преместил в Иверския манастир, където се прочул със своето подвижничество. Когато бил вече доста възрастен му предложили Солунската митрополитска катедра, но отказал поради старческа немощ. Наскоро след това починал - **8 юни 1584 г.**

Православната църква тачи паметта на преподобния на **8 юли.**

(Х.Т.)

СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК НИКОЛАЙ СОФИЙСКИ НОВИ

Този страдалец за Христовата вяра се родил през 1510 г. в град Янина (Тесалия) в семейството на благочестивите християни Мартин и Ефросиния. След като придобил елементарна грамотност изучил общарски занаят. Понеже бил красив и умен младеж, след смъртта на родителите си забягнал чак в далечна София. Тук се прочул с майсторлъка си и благочестивия си живот, затова софийските

българи го приели сърдечно и го задомили. Но поради притеснения от турците той избягал във Влашко и станал придворен обушар при войводата Мирчо Чобан. В София се завърнал едва през 1554 г. Негови колеги турци го поканили на някакво тържество и след като го упоили с невтасал гроздов сок го обрязали, с цел да го привлекат към вярата си.

Обаче Николай прекарал цяла година в уединение и непрекъснати молитви. Когато мохамеданите го потърсили и порицали, че страни от тях, той категорично заявил, че никога няма да измени на християнската си вяра. Заради това бил измъчван и затварян в тъмница, като завели срещу него съдебен процес. В крайна сметка кадията (съдията) го оправдал, но тълпата искала възмездие и го пребила с камъни в местността “Юч бунар” (“Три кладенци”), тогава извън града. Това станало на **17 май 1555 г.** Още тогава турците изгорили мъртвото тяло на местн. “Търницата” и разпръснали пепелта му. Тогавашният Софийски митрополит Яков свикал епархийски събор и канонизирал Николай за светец. Софийският книжовник Матей Граматик му написал обширно житие. На мястото на неговата кончина в края на XIX в. софиянци издигнали великолепен храм, който бил осветен на 3 декември 1900 г. Българската православна църква почита паметта на великомъченика на **17 май.**

(Х.Т.)

СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ВАРЛААМ, АРХИЕПИСКОП ОХРИДСКИ

Сведенията за този архиерей и Христов мъченик са оскъдни. С достоверност се знае, че св. Варлаам бил Охридски архиепископ. При една своя обиколка, **“пострадал за истината в град Велес”**. Там на **28 май 1598 г.** бил жестоко убит (намушкан с ятаган) от местните турци и тялото му било хвърлено в река Вардар.

Изглежда, че св. архиепископ Варлаам е бил свързан с подготовката на Първото Търновско въстание през същата 1598 г., която обхващала значителни райони от Мизия, Тракия и Македония. В организацията на това мащабно движение за възобновяването на погиналото Българско царство участвали мнозина духовници и епископи, вкл. известният търновски митрополит Дионисий Рали. Както изглежда, освен епископите от Търновската митрополия (Преслав, Червен и Ловеч) в подготовката на въстанието срещу османските поробители участвали и представители на духовенството от Тракия (например митрополитът на Филипопол/Пловдив) и Македония. Мъченическата смърт на св. Варлаам Охридски била отбелязана от неизвестен български книжовник, а по-късно като съкратен разказ влязла в творчеството на известния през XVII в. руски (украински) православен църковен писател Иван Вишенски.

Поради страх от наказание тялото на светия мъченик останало в реката цяла седмица. Водата го отнесла при едно село, на два часа път пеша от Велес, където го намерил по сънно видение някакъв рибар. Той го извадил от реката и го пренесъл в селската църква, като смятал да го погребее в двора ѝ. Обаче на сън му се явил самия архиепископ Варлаам и казал: **“Погреби ме в олтара вътре в църквата, понеже аз за църквата пострадах и умрях.”**

С помощта на други благочестиви християни рибарят погребал тленните останки на мъченика. Срещнали затруднение при спускане на тялото в гроба, тъй като не можели да го вдигнат. Чак когато намерили трима праведни и достойни мъже, те го положили в гроба. Една година след това на някакъв епископ се явило ангелско видение и след това мъченик Варлаам. Последният пожелал да принесат мощите му в Охрид, в седалището на архиепископията. Срещу парично възнаграждение получили разрешение от турската власт да извадят и пренесат мощите на архиепископа. Намерили тялото му здраво и с липсващи посечни рани, от което изтекло благоуханно миро. То било пренесено и препогребано в Охрид. Паметта на светия мъченик Варлаам Охридски трябва да се чества на **28 май**.

(Х.Т., П.П.)

СВ. МЪЧЕНИК ТРЕНДАФИЛ ЗАГОРСКИ

Този славен новомъченик бил роден през 1663 г. в Загора Магнесийска, близо до град Волос. Още младеж, 18-годишен станал моряк на един кораб. Наскоро турците го заловили и по все още неизяснени причини започнали да го насилват да се отрече от християнската си вяра и да стане мюсюлманин. Трендафил бил подложен на различни мъчения в турската столица Цариград, но мъжествено понесъл страданията, заявявайки: “Аз съм християнин и не се отричам от моя Спасител Христос”. Тогава мъчителите му го убили. Българската православна църква тачи паметта на св. мъченик Трендафил Загорски в деня на неговата мъченическа смърт - **8 август**.

(Х.Т.)

СВ. ПРЕПОДОБНОМЪЧЕНИК НИКОДИМ ЕЛБАСАНСКИ

Св. Никодим е известен още и като Албански, защото се родил в последната четвърт на XVII в. в албанския град Елбасан, но бил българин по произход. Израснал в благочестиво семейство и бил възпитан в християнски добродетели. Никодим (не е известно светското му име) се оженил и му се

народили няколко деца. Понеже дружал с турци, те го съблазнили и подтикнали да приеме тяхната мохамеданска вяра. Вероотстъпникът насила потурчил и цялото си семейство, с изключение на едно момче, което някои благочестиви християни изпратили в Света гора. Разгневеният баща след като узнал къде е сина му, заминал за монашеската република да го търси. Но на Атон станало чудото - вместо да намери момчето си и да го потурчи, сам потурнакът осъзнал стореното зло, покаял се и приел монашество под името Никодим.

В продължение на цели три години Никодим се молел Богу със сълзи на очи да му прости големия грях на вероотстъпничеството. Накрая отишъл за съвет при преподобния старец Акакий в скита Кавсокалавит, който му дал един жезъл, като му казал: “Върви с него пред пашата и със силата Божия ще завършиш мъченичеството!” На връщане той имал видение, като сам Бог му показал всички изтезания, които трябвало да изтърпи, както и самото място, на което щели да го обезглавят.

Когато се завърнал в родния си край, Никодим бил разпознат от местните турци и отведен при пашата. След като отказал да се върне отново в тяхната религия, в продължение на три денонощия бил жестоко измъчван и изтезаван. След това тълпата го повела към лобното му място, като пътьом го увещавали да приеме отново вярата им. Той категорично отказал, коленичил и се помолил, а палачът с меч му отсякал главата. Така на **11 юли 1722 г.** мъченически загинал монах Никодим. Скоро след блажената му кончина преподобният монах Агиорит съставил житието му. В него посочил, че мощите на светеца останали нетленни и от тях изтичало благоуханно миро, което давало изцеление на болните, които с вяра идвали да се поклонят пред тях.

Православната църква тачи паметта на този свети преподобномъченик на **11 юли.**

(X.T.)

СВ. МЪЧЕНИК ХРИСТО ГРАДИНАР

Този Христов мъченик бил българин от Албания и се родил в началото на XVIII в. Когато навършил на 40 години се преселил в Цариград, където станал градинар. Един ден, продавайки ябълки на пазара, се скарал с един турчин. Последният го наклеветил, че бил обещал да приеме исляма и го откарал насила пред кадията. Явили се и лъжесвидетели, които потвърдили обещанието на Христо да се потурчи.

Без колебание смелият българин отрекъл да е давал такова обещание, заявил открито, че е християнин и по никакъв начин няма да смени вярата си, дори ако това му струвало хиляди страдания. Тогава го били безмилостно с тояги, а след това го вързали и удряли по главата, докато потънал в кърви.

Накрая го хвърлили в затвора, като стегнали краката му в дървена стяга. В затвора Христо се запознал с преподобния Кесарий Дапонтес, който след това написал житието на мъченика. Затова, че се опитал да облекчи страданията му, Христо му подарил едно стоманено точило. Молбата му била да го продаде и с получените пари да отслужи няколко литургии след смъртта му. Скоро след това, на **28 ноември 1748 г.**, извели мъченика от затвора и го обезглавили.

Православната църква почита паметта на този Христов мъченик на **28 ноември**.

(Х.Т.)

СВ. МЪЧЕНИК АНГЕЛ ЛЕРИНСКИ (БИТОЛСКИ)

За този българин и Христов мъченик се знае твърде малко. Бил роден през 1732 г. в българския град Лерин (Флорина, днес в Гърция), Битолски санджак. Израснал строен и красив юноша. Когато станал на 18 години турците се опитали да го примамят да приеме исляма. Но Ангел, макар и твърде млад, не се поддаде на изкушението, а след това смело понесъл и мъченията. На мъченията му в Битоля присъствувал и тамошният гръцки митрополит, който описал мъжеството му и умните и логични отговори, които давал пред съда. Заради това, че премъдро и смело изобличил мюсюлманската вяра, бил посечен едва 18 годишен през **1750 г.**

Православната църква почита паметта на Ангел Лерински на **8 ноември**, на празника Арахангеловден.

(Х.Т.)

СВЕТА МЪЧЕНИЦА КИРАНА СОЛУНСКА

Тя била родена през първата половина на XVIII в. в солунското село Ависона, в семейството на благочестиви християни българи. Израснала стройна и красива девойка, но я харесал един еничарин, който бил субашия (чиновник, събиращ десятък) в селото ѝ. След като Кирана го отблъснала, той я отвлякъл с дружина еничери. Отвел я в Солун, където негови приятели лъжесвидетелствали, че девойката обещала да му стане жена и да приеме тяхната вяра.

Кирана се проявила като смела и непоклатима християнка - тя не пожелала нито да пристане на еничарина, нито да приеме исляма. Заради това била окована въ вериги и хвърлена в затвора. Комендантът на крепостта Али бей разрешил на еничарите да влизат при Кирана и да я измъчват както си

искат. *“Един я биеше с дърво - четем в житието ѝ - друг - с нож, трети - с ритници, четвърти - с юмруци, докато я оставиха като мъртва... А в нощите ключарят на затвора я окачваше за мишиците и грабвайки каквото дърво намери, биеше я безмилостно...”*

Така в продължение на една седмица Кирана била жестоко измъчвана денонощно. На седмия ден (**28 февруари 1751 г.**) издъхнала окачена на ченгели. И тогава станало чудо - *“... блесна голяма светлина в затвора, слезе отгоре от покрива като светкавица, която обкръжи тялото на мъченицата, разля се по целия затвор и го освети, като да беше влязло вътре цяло слънце. Беше тогава четвъртият или петият час на нощта (т. е. 10-11 часа през нощта).”*

На сутринта турците разрешили на християните да вземат тялото на мъченицата. Погребали я във вятра, в тамошните християнски гробища. Дрехите ѝ били разделени между вярващите като свещени. По-късно неизвестен книжовник съставил житието ѝ на гръцки език. Православната църква тачи мъченицата на **28 февруари**.

(Х.Т.)

СВ. МЪЧЕНИК АТАНАС СОЛУНСКИ

Този Христов мъченик се родил около 1750 г. в богато семейство в село Колакия, Солунско, като майка му била българка. Получил добро образование в Солун и на Света гора. След това две години бил приближен на наскоро избрания Антиохийски патриарх Филимон.

След като се завърнал в родното си село, често ходел в конака да разговаря с дошлите пътници и да се осведомява от тях за новините в Османската империя. В спор за вярата с някакъв турски първенец Атанас си позволил да цитира изповеданието на мюсюлманската вяра. Тогава емирът го обвинил: *“Ти направи салават (т. е. изповедание на мохамеданската вяра) и се потурчи!”* Ученият младеж поясnil, че направил само обяснение в спора, а не се е потурчил. Обаче емирът го обвинил пред мюсюлманския духовен съдия в Солун и Атанас бил призован да дава обяснение. Понеже се държал достойно и защитил православната си вяра, в крайна сметка бил арестуван. Научавайки за това, баща му се изплашил и не пожелал да го спаси чрез откуп, с посредничеството на селския първенец Юсуф бей.

След няколко дни Атанас бил отново изправен пред съда, но останал твърд и непреклонен. Тогава го осъдили на смърт. Палачите го извели извън града и там го посекли. Било точно на празника Рождество Богородично, **8 септември 1774 г.** Така в разцвета на младостта си, едва 25-годишен Атанас Солунски загинал мъченически заради православната си вяра. Просяци-

християни погребали мъченика в местността “Св. Параскева”. Житието на страдалеца било съставено от преподобния Никодим Агиорит.

(X.T.)

СВ. ПРЕПОДОБЕН ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ

За този народен будител и светец, основоположник на българското национално Възраждане, на духовното и политическото освобождение на българския народ се знае твърде малко. Родил се е през 1722 г. в Самоковско епархия, като се е наложило се е мнението, че неговото родно място е гр. Банско. Единият му брат Лаврентий бил игумен на Хилендарския манастир на Света гора, а другият Вълчо – търговец, щедър дарител на църкви и манастири. През 1745 г. Паисий (светското му име е неизвестно) отишъл при брат си в Хилендар и станал монах. След като се изучил и бил ръкоположен за йеромонах, станал манастирски таксидиот и години наред обикалял по градове и села, за да събира помощи и да кани поклонници да посетят манастира. След като видял тежкото положение на своя поробен български народ, в него пламнала патриотична и благочестива ревност. След упорита работа през 1762 г. Паисий завършил своето знаменито съчинение **“История славянобългарска”** “за полза на българския народ”. След това като същински равноапостол тръгнал да я разнося по българската земя, за да я четат и преписват грамотни люде: **“Преписвайте тази историйца... и пазете я да не изчезне!”** Вероятно е починал през 1773 г. в с. Ампелино (Лозница, дн. в състава на Асеновград).

Св. преподобен Паисий Хилендарски, наричан от българския народ по традиция най-често **Отец Паисий**, е една от най-величавите фигури в многовековната ни история. Някои учени в миналото, на първо място Марин Дринов, свързват самото **Възраждане** на българската нация през XVIII-XIX в. с интелектуалният подтик на неговото могъщо и проникновено слово. Ефектът

на неговата историческа творба е огромен – тя е преписвана в десетки екземпляри, правени са й редица преработки в цялата българска етническа територия – в Мизия, Тракия и Македония, при това не само от православните, но и от българите католици. През 1844 г. Христати Павлович я отпечатва под името “Царственик”. В своята малка по обем, но необозрима по своя национален заряд “История” Паисий чертае истинска програма за духовно и политическо освобождение на своя поробен народ. Особено място Паисий отделя на българските светци, на техните трудове и подвизи в името на православната вяра и българщината.

Българската православна църква канонизира Паисий Хилендарски на 26 юни 1964 г., като паметта му се празнува на деня на преп. Паисий Велики, т.е. на именния ден на великия български духовен учител и национален светец – **19 юни.**

(Х.Т., П.П.)

СВ. МЪЧЕНИК АЛЕКСАНДЪР СОЛУНСКИ

Сведенията за този Христов мъченик са твърде оскъдни. Знае се, че се родил в Солун през втората половина на XVIII в. Неизвестно защо родителите му живеели в манастира Лаодигия. Понеже Александър бил красив младеж, за да го предпазят от местните турци го изпратили чак в далечна Смирна. Но там, дали от заблуждение или насила, Александър се отрекъл от бащината си вяра и станал не само мохамеданин, но и дервиш (мохамедански духовник). Пътувал много из обширната Османска империя - бил в Египет, на о-в Крит и др., дори ходил на поклонение в Мека при гроба на пророка Мохамед. Така в продължение на цели 18 години той бродел из империята и поучавал мюсюлманите на благоразумие, справедливост, човеколюбие и на всички други добродетели. Живеел скромно и въздържано, като с труд изкарвал скромната си прехрана.

През пролетта на 1794 г. от о-в Хиос отишъл в Смирна и решил да изпълни отдавна заплануваното. Явил се пред местния съдия и разказал одисеята си, като заявил: **“Християнин се родих, християнин желая да умра.”** В продължение на няколко дни го държали в тъмница, като три пъти го извеждали на съд и непрекъснато го убеждавали да се покае и да си остане мюсюлманин. Когато разбрали, че нищо не може да го пречупи, бил осъден на смърт чрез обезглавяване. На път към лобното си място мъченикът само повтарял: **“Аз съм християнин и християнин ще умра. О, душо, възпламенена от Божествена любов!”**

Посичането било отложено с един час, за да изчакат идването на сина на съдията. През това време Александър стоял на колене с наведена глава и непрекъснато шепнел молитви. Посичането му станало на **26 май 1794 г.**, като наскоро съставили и житието му. Майка му била още жива и продължавала да

живее в Лаодианския манастир. Името на този свети славен мъченик все още липсва в българския православен календар. Почитането на паметта му да се свърже с деня на мъченическата му смърт – **26 май**.

(Х.Т.)

СВ. МЪЧЕНИК АНАСТАСИЙ (СПАС) СТРУМИШКИ

Спас (Анастасий) бил роден около 1774 г. в село Радовиш (дн. Радовиш), Струмишка епархия, в Македония. Когато станал 20-годишен, потърсил препитание в Солун - станал помощник на един майстор-оръжейник. Веднъж при опит за незаконно изнасяне на няколко турски носии Спас, който бил облечен като турчин, влязъл в спор с митническите чиновници. Последните го накарали да направи “салават” (кратка изповед на мохамеданската вяра), за да докаже, че е мюсюлманин. Това смутило красивият младеж и охраната започнала да го бие. След това с хитрини и обещания за материално благополучие началникът на митницата се опитал да го увещае да приеме исляма. Когато отказал го изпратили при съдията. Последният също се опитал да го отклони от православната вяра, но също не успял. Тогава го пребили от бой, оковали го във вериги и го хвърлили в тъмница. След тридневни увещания и мъчения го изпратили при моллата (мохамедански духовен съдия). И тук се опитали да го подкупят, за да приеме вярата им. Когато се убедили в твърдостта и непреклонността му започнали жестоко да го измъчват. Младежът устоял на всички мъчения и повтарял: **“Християнин съм! Не се отричам от вярата си!”** Тогава моллата наредил да го обесят във от градската стена, до така наречената “Нова порта”. На път към лобното си място, изнемошялият от изтезанията Спас (Анастасий) паднал и предал Богу дух на **8 август 1794 г.** Скоро след кончината му преподобният Никодим Агиорит написал житието му, като поставил паметта му на 8 август. Неизвестно защо архиепископ Филарет Черниговски в книгата си “Святые южных славян” и в българския православен календар мъченик Анастасий (Спас) Струмишки бил отбелязан чак на **29 август**.

(Х.Т.)

СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИЦА ЗЛАТА МЪГЛЕНСКА

*Св. Злата Мъгленска – стенопис
от Калоферския манастир*

Св. Злата Мъгленска била родена към 1770 г. в семейството на бедни християни от българското село Слатина, Мъгленско (Южна Македония, днес в Гърция). Злата израснала като красива и умна девойка. Един от тамошните турци я харесал, като насилнически я отвлякъл, когато тя заедно с други жени и девойки събирала дърва в гората. Отначало с различни ласкатества и обещания турчинът се опитвал да я склони да приеме мохамеданската вяра, но Злата твърдо отказвала. На свой ред местните кадъни месеци наред я убеждавали да изостави вярата си. Насилниците мюсюлмани заплашвали родители и нейните сестри, които се изплашили и също молели Злата да отстъпи. Девойката била много обидена от тяхното малодушие, като казала, че ще се отрече от тях, но не и от вярата в Исус Христос. Тогава девойката била подложена на бой и мъчения, дори я горили с нажежено желязо.

Неин наставник във вярата бил йеромонах Тимотей от манастира Ставроникита на Света гора, който ѝ бил духовен наставник. Като устояла на мъченията Злата била обесена, а тялото ѝ насечено. Това станало на **18 октомври 1795 г.** За нейното мъченичество се разказвали легенди, а житието ѝ било написано от преподобния Никодим Светогорец. Обикновените българи се отнасяли и се отнасят с преклонение и голяма любов към гордата девойка и великомъченица, като много често народът ласкаво я наричал «Света Златинка Мъгленска». Църквата празнува светлата памет на българската великомъченица на **18 октомври**.

(П.П., Х.Т.)

СВЕЩЕНОМЪЧЕНИК НИКИТА СЕРСКИ

Никита бил българин от Албания, където от векове, а и днес живеят хиляди македонски българи. Неизвестно кога той станал монах на Света гора Атонска, като бил свещеник в руския манастир “Св. Пантелеймон”. По-късно се оттеглил в уединение и безмълвие в скита “Св. Анна”. По неизвестни точно причини, но явно подтикнат и от примера на други новомъченици той решил да пролее кръвта си заради Иисус Христос. За да се подготви за мъченическия си подвиг, Никита отишъл в Серския манастир “Св. Йоан Предтеча”, където калавял волята си с пост и молитва.

Когато се почувствал готов, отец Никита се явил пред областния турски управител и мъжествено изповядал Христа като истински Бог, а пророк Мохамед и неговата религия проквел. Тогава били събрани членовете на съда, които се опитали да вкарат мъченика в тяхната права вяра. Той презрял ласкателствата им и с голяма твърдост понесъл наложените му мъчения и изтезания - главата му стягали в менгеме, забивали спици под ноктите на ръцете и краката му, окачвали го да виси с главата надолу, с огън горили всички части на тялото му; а след всяко изтезание го затваряли в мръсна килия без храна и вода. След като разбрали, че няма да сломят твърдостта му, осъдили го на смърт чрез обесване. Присъдата била изпълнена на **4 април 1808 г.** Три дни след обесването му християни откупили тялото му и го погребали при църквата “Св. Николай” до градската странноприемница.

Българската православна църква тачи паметта на този свещеномъченик на **4 април**.

(Х.Т.)

СВ. ПРЕПОДОБНОМЪЧЕНИК АКАКИЙ СЕРСКИ

Роден в края на XVIII в. в близкото до Солун българско Ново село (дн. Неохори) и светското му име било Атанас. Родителите му се преселили в Сяр (Серес), където 9-годишното момче учило обушарство при един жесток и груб майстор. Момчето побегнало от насилника, но попаднало в ласкателните ръце на някакви туркини. Взел го градския бей, който го обрязъл и отгледал като свой син. Когато станал 18-годишен към него изпитала плътско влечение жената на бея. След като беят го изгонил, Атанасий се завърнал при родителите си, които вече живеели в Солун. По съвета на майка си, той решил да измие греха си. Затова постъпил послушник в Хилендарския манастир, като ходил да се изповяда при йеромонах Николай в Ксенофонтския скит. След известно време се преместил в манастира Ивер, а след шест месеца се поселил в Иверския скит “Св. Йоан Предтеча”. Там под ръководството на йеромонах Никифор и стареца Акакий се подготвил за мъченически подвиг, по подобие на предишните мъченици Евтимий и Игнатий Старозагорски.

Заедно със стареца Григорий заминал за Цариград, където се причастил по християнски и облечен в турски дрехи се явил пред властите. Там направил своята изповед, прокълел техния пророк Мохамед, свалил чалмата и я стъпкал. Като не успели с увещания да го убедят да остане мохамеданин, съдиите наредили да го бият и мъчат. На другия ден го изправили пред самия везир (министър), но и това се оказало безполезно. Заради дръзкото му поругаване на исляма бил осъден на смърт.

На *1 май 1816* г. на мястото “Пармак капу” (намиращо се на третия от седемте цариградски хълма) Акакий бил обезглавен. С помощи, събрани от християни, старецът Григорий откупил тялото на мъченика и го отнесъл на Атон. Светите му мощи по-късно погребали в новопостроения храм в чест на предишните мъченици Евтимий и Игнатий. Главата на мъченика сега се намира в руския светогорски манастир “Св. Пантелеймон”.

(X.T.)

БИБЛИОГРАФИЯ

- Андреев, Й., Ив. Лазаров, Пл. Павлов.** Кой кой е в средновековна България. София, 1994, 1999.
- Антонова, И., Ив. Габеров, Пл. Павлов и др.** Български енциклопедичен речник. Велико Търново, изд. “Габеров”, 1999, 2001.
- Бакалов, Г. и др.** История на българите, т. I. София, 2003.
- Василиев, А.** Българските светци в изобразителното изкуство. София, 1987.
- Грозданов, Цв.** Охридско видно сликарство. Охрид, 1976.
- Грозданов, Цв.** Портрети на светителите од Македонија од IX-XVIII в. Скопје, 1983.
- Гюзелев, В.** Княз Борис I. София, 1969.
- Динчев, К.** История на българската църква. Враца, 1974.
- Дуйчев, Ив.** Из старата българска книжнина, I-II. София, 1943-1944.
- Жития на светиите** (Под редакцията на епископ Партений Левкийски и архимандрит д-р Атанасий Бончев). София, 1991.
- Иванов, Й.** Северна Македония. София, 1906.
- Иванов, Й.** Български старини из Македония. София, 1930 (1972).
- История на България**, т. I-IV. София, изд. на БАН, 1979 - 1984.
- Калев, Д.** Ден на всички български светии.- *Духовна култура*, 1964, кн. 627.
- Косолапов, Ив.** Месяцослов Православной католической церкви. Симбирск, 1880.
- Николова, Б.** Устройство и управление на Българската православна църква (IX-XIV в.). София, 1997.
- Нихоритис, К.** Света Гора – Атон и българското новомъченичество. София, 2001.
- Павлов, Пл., Хр. Темелски.** Българските светци. София (изд. Общобълг. фондация “Тангра/ТанНакРа”), 2004.
- Павлов, Пл., Ив. Габеров.** Български манастири. Велико Търново – Варна, изд. “Габеров” и “Корал Мултимедиа”, 2004 (CD).
- Павлович, Л.** Култови лица код Срба и Македонаца. Смедерево, 1965.
- Паисий Хилендарски.** Славянобългарска история. София, 1968.
- Партений, епископ Левкийски.** Жития на българските светци, София, 1974 – 1979.
- Патриарх Евтимий Търновски.** Съчинения (Под ред. на Кл. Иванова). София, 1990.
- Петров, П., В. Гюзелев.** Христоматия по история на България, I-II. София, 1978.

- Попатанасов, Г.** Речник на средновековната македонска литература. Скопје, 1989.
- Сергий (Спаский), архиепископ.** Полный месяцеслов Востока, т. I – III. Владимир, 1901 (фототипно изд.- Москва, 1997).
- Симеон, митрополит Варненски.** Писмата на Теофилакт Охридски. София, 1931.
- Снегаров, Ив.** История на Охридската архиепископия, I-II. София, 1995.
- Стара българска литература**, т. 4 (Житиписни творби). Съст.и ред. Кл. Иванова. София, 1986.
- Старобългарска литература** (Енциклопедичен речник). Под ред. на Д. Петканова. София, 1992.
- Стоянов, М.** Български светии и мъченици от епохата на турското владичество.- *Църквата и съпротивата на българския народ срещу османското иго.* София, 1981.
- Събев, Т.** Самостояйна народностна църква в средновековна България. София, 1987.
- Съвременна българска енциклопедия** (2 CD). Велико Търново – Варна, изд. “Таберов”, 2003.
- Тържество на Словото** (“Златният Век” на българската книжнина). Съст. Кл. Иванова, Св. Николова. София, 1995.
- Филаретов, Хр.** Жития на българските светии. София, 1943.
- Цухлев, Д.** История на българската църква, т. I. София, 1910.
- Чавръков, Г.** Средища на българската книжовност (IX-XVIII в.). София, 1987.
- Чешмеджиев, Д.** Кирил и Методий в българската историческа памет през Средните векове. София, 2001.